

कुमारभास्करवर्मसंस्कृतपुरातनाध्ययनविश्वविद्यालयः

Kumar Bhaskar Varma Sanskrit And Ancient Studies University

(A Public State University under Assam Act no. IX of 2011)

(Accredited B+ by NAAC)

Namati, Nalbari-781337

Website:www.kbvsasun.ac.in :: Email Id:kbvsasun@rediffmail.com

चतुर्वर्षीयशास्त्रीप्रतिष्ठा(संस्कृतन्यायः)

Four Year B.A. (Hon.) in Sanskrit Nyaya

संस्कृतन्यायविभागः

Department of Sanskrit Nyaya

चतुर्वर्षीयशास्त्रीप्रतिष्ठा(संस्कृतन्यायः)
Four Year B.A. (Hon.) in Sanskrit Nyaya

पाठ्यक्रमस्योद्देश्यानि –

- छात्राणां तर्कशास्त्रग्रन्थमाधारीकृत्य न्यायवैशेषिकदर्शनयोः बोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च तेषां विविधस्वभावान्विभज्य परिचायनम्।
- सर्वपुरुषार्थसाधकस्य पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।
- न्यायशास्त्रस्येतिहासपुरस्सरं नव्यन्यायपरम्परायाः सम्यग्ज्ञानम्।
- संस्कृतादतिरिक्तम् आधुनिकविषयाणामप्यवबोधनम्।
- गौतमीया प्रमाणनिरूपणपद्धतेः कणादीयपदार्थव्यवस्थापनरीतेश्च परिज्ञानं भवति।
- नव्यन्यायस्य शैल्याः समवबोधो भवति।
- प्रतियोगिपरीक्षासु छात्राः न्यायवैशेषिकदर्शनसम्बद्धान् प्रश्नान् समाधातुं सक्षमा भविष्यन्ति।

पाठ्यक्रमस्य परिणामाः—

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- लोकप्रवृत्तिसाफल्यहेत्वर्थपरीक्षणस्य परिज्ञानम्।
- गौतमीयौलूक्यदर्शनाभिमतप्रमाणनिरूपणपद्धतेश्चास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।
- भारतीदर्शनशास्त्रेषु चर्चितानां विषयाणां बोधो भविष्यति।
- अन्यदार्शनिकानां ग्रन्थानां न्यायशास्त्रदृष्ट्या ज्ञाने सक्षमाः भविष्यन्ति।
- न्यायशास्त्रेण सहैव व्याकरण-साहित्य-बेदादिशास्त्राण्यपि सिद्धानि भविष्यन्ति।
- पाठ्यक्रमोऽयम् उद्योगप्राप्तिकारको भविष्यति।

चतुर्वर्षीयसंस्कृतन्यायशास्त्री(प्रतिष्ठा)पाठ्यक्रमस्य प्रारूपम्
(Structure of FYUG Programme in Sanskrit Nyaya)

COURSE NO.		SEMESTER –I	Hours / Week	Tutorial / Week	Credit	Internal Marks	External Marks
		NAME OF PAPER					
UGNYDS101	CORE (DSC-1)	तर्कप्रवेशः (काणादसरणिः)	5	1	4	40	60
UGNYDE102	MINOR (DSE-1)	वेदः / साहित्यम् / सर्वदर्शन / व्याकरण/ ज्योतिषम् / धर्मशास्त्रम् / वेदान्त / मीमांसा तर्कप्रवेशः (काणादसरणिः) (न्यायेतरच्छात्राणां कृते)	5	1	4	40	60
IDUGNYDS103/ IDCPSC103/ IDCPHL103/ IDCEDN103/ IDCASM103/ IDCHIS103	IDC-1	राजनीतिविज्ञानम् / दर्शनशास्त्रम् / शिक्षाशास्त्रम् / असमीया / इतिहासः	4	1	3	40	60
AECENG104	AEC-1 (Lan-1)	आङ्गलम्	4	1	3	40	60
VACEVS105	VAC-1	पर्यावरणाध्ययनम्	4	1	3	40	60
SECIT106/ SECMC106/ SECCS106	SEC-1	Information Technology / Mushroom Cultivation / संस्कृतसम्भाषणम्	4	1	3	40	60
TOTAL CREDITS					20		
SEMESTER –II							
UGNYDS201	CORE (DSC-2)	तर्कप्रवेशः-2 (गौतमसरणिः)	5	1	4	40	60
UGNYDE202	MINOR (DSE-2)	वेदः / साहित्यम् / सर्वदर्शनम् / ज्योतिषम् / धर्मशास्त्रम् / वेदान्त / मीमांसा तर्कप्रवेशः-2 (गौतमसरणिः) (न्यायेतरच्छात्राणां कृते)	5	1	4	40	60
IDUGNYDS203/ IDCPSC203/ IDCPHL203/ IDCEDN203/ IDCASM203/ IDCHIS203	IDC-2	राजनीतिविज्ञानम् / दर्शनशास्त्रम् / शिक्षाशास्त्रम् / असमीया / इतिहासः	4	1	3	40	60
AECASM204 AECSKT204	AEC-2 (Lan-2)	असमीया/ संस्कृतम्	4	1	3	40	60
VACYOG205	VAC-2	Introduction to Yoga	4	1	3	40	60
VACCWT206 VACSF206	SEC-2	Creative Writing and Translation / Preparation Short flim	4	1	3	40	60
TOTAL CREDITS					20		
Exit option with 40 Credits : न्यायशास्त्रे प्रमाणपत्रम् (Certificate in NYAYA)							
SEMESTER-III							
UGNYDS301	CORE (DSC-3)	तर्कसंग्रहः (दीपिका) -1	5	1	4	40	60
UGNYDS302	CORE (DSC-4)	तर्कभाषा -1	5	1	4	40	60
UGNYDE303	MINOR (DSE-3)	वेदः / साहित्यम् / सर्वदर्शनम्/ ज्योतिषम् / धर्मशास्त्रम् / वेदान्त / मीमांसा / व्याकरणम् (न्यायेतरच्छात्राणां कृते) तर्कभाषा -1	5	1	4	40	60
IDUGNYDS304	IDC-3	राजनीतिविज्ञानम् / दर्शनशास्त्रम् / शिक्षाशास्त्रम् /	4	1	3	40	60

IDCPSC304/ IDCPHL304/ IDCEDN304/ IDCASM304/ IDCHIS304		असमीया / इतिहासः					
AECLS305	AEC-3	Life Skill	3	1	2	40	60
SECCS306	SEC-3	Cyber Security	4	1	3	40	60
TOTAL CREDITS					20		
SEMESTER –IV							
UGNYDS401	CORE (DSC-5)	तर्कसंग्रहः (दीपिका) -2	5	1	4	40	60
UGNYDS402	CORE (DSC-6)	तर्कभाषा -2	5	1	4	40	60
UGNYDS403	CORE (DSC-7)	न्यायसिद्धान्तमुक्तावली -1	5	1	4	40	60
UGNYDS404	CORE (DSC-8)	सांख्यकारिका -1	5	1	4	40	60
UGNYDE405	MINOR (DSE-4)	वेदः / साहित्यम् / ज्योतिषम् / धर्मशास्त्रम् / वेदान्त / मीमांसा / तर्कभाषा -2 (न्यायेतरच्छात्राणां कृते)	5	1	4	40	60
AECAC405/ AECSE405	AEC-4	Studies of Assamese Culture/ Spoken English	5	1	4	40	60
TOTAL CREDITS					20		
Exit option with 80 Credits : न्यायशास्त्रे पदविका (Diploma in NYAYA)							
SEMESTER-V							
UGNYDS501	CORE (DSC-9)	न्यायसिद्धान्तमुक्तावली -2	5	1	4	40	60
UGNYDS502	CORE (DSC-10)	सांख्यकारिका -2	5	1	4	40	60
UGNYDS503	CORE (DSC-11)	व्याप्तिपञ्चकम् - 1	5	1	4	40	60
UGNYDE504	MINOR (DSE-5)	वेदः / साहित्यम् / ज्योतिषम् / धर्मशास्त्रम् / वेदान्त / मीमांसा / व्याप्तिपञ्चकम् - 1 (न्यायेतरच्छात्राणां कृते)	5	1	4	40	60
UGNYVA505	Internship	सम्मेलनम् (शास्त्रार्थसभा)	5	1	4	40	60
TOTAL CREDITS					20		
SEMESTER-VI							
UGNYDS601	CORE (DSC-12)	न्यायसिद्धान्तमुक्तावली - 3	5	1	4	40	60
UGNYDS602	CORE (DSC-13)	व्याप्तिपञ्चकम् - 2	5	1	4	40	60
UGNYDS603	CORE (DSC-14)	सिद्धान्तलक्षणम् -1	5	1	4	40	60
UGNYDS604	CORE (DSC-15)	वेदान्तदर्शनम् -1	5	1	4	40	60
UGNYDS605	MINOR (DSE-6)	वेदः / साहित्यम् / सर्वदर्शनम्/ज्योतिषम् / धर्मशास्त्रम् / वेदान्त / मीमांसा / वेदान्तदर्शनम् -1 (न्यायेतरच्छात्राणां कृते)	5	1	4	40	60
TOTAL CREDITS					20		
Exit option with 120 Credits : न्यायशास्त्रे शास्त्री (B.A. in NYAYA)							
SEMESTER-VII							
UGNYDS701	CORE (DSC-16)	शोधपरकः स्वशास्त्रीयविषयः -1 (सिद्धान्तलक्षणम् -2)	5	1	4	40	60
UGNYDS702	CORE	शोधपरकः स्वशास्त्रीयविषयः -2	5	1	4	40	60

	(DSC-17)	(वेदान्तदर्शनम् -2)					
UGNYDS703	CORE (DSC-18)	शोधपरकः स्वशास्त्रीयविषयः -3 (सामान्यनिरुक्तिः -1)	5	1	4	40	60
UGNYDS704	CORE (DSC-19)	संस्कृतशोधप्रविधिः	5	1	4	40	60
UGNYDE705	MINOR (DSE – 7)	शाब्दबोधः	5	1	4	40	60
		TOTAL CREDITS			20		
SEMESTER-VIII							
UGNYDS801	CORE (DSC-19)	शोधपरकः स्वशास्त्रीयविषयः -4 (सामान्यनिरुक्तिः -2)	5	1	4	40	60
UGNYDS802	CORE (DSC-20)	शोधपरकः स्वशास्त्रीयविषयः -5 (न्यायकुसुमाञ्जलिः)	5	1	4	40	60
UGNYDIS803		लघुशोधप्रबन्धः	5	1	12	60	240
		TOTAL CREDITS			20		
Exit option with 120 Credits : न्यायशास्त्रे शास्त्री(प्रतिष्ठा) (B.A.(Hon) in NYAYA)/ न्यायशास्त्रे शोधोपाधि:/ Research Programme in NYAYA							

मूल्याङ्कनयोजना –

- प्रत्येक सत्रे आन्तरिकी-बाह्ये परीक्षे भवतः।
  - आन्तरिकीपरीक्षा – 20%
- प्रतिपत्रं मूल्याङ्कस्य प्रारूपम् -

क्र.सं.	मूल्याङ्कनम्	पूर्णाङ्काः
1.	लिखितपरीक्षा	30
2.	संगोष्ठी/ गृहकार्यम्/ उपस्थिति/ शैक्षिकभ्रमणम्	10
		40
प्राप्ताङ्कग्रहणम् -		= प्राप्ताङ्काः(1+2)/2

- बाह्य(सत्रान्त)परीक्षा – 80%
- प्रश्नपत्रनिर्माणयोजना –
  1. प्रश्नपत्रस्य भाषा संस्कृतं वर्तते।
  2. प्रश्नपत्रे पूर्णाङ्का अशीतिः (80) सन्ति।
  3. प्रश्नपत्रे खण्डत्रयमस्ति।
  4. प्रथमखण्डे अतिलघूत्तरात्मकाः दश(10) प्रश्ना भवन्ति। सर्वे अनिवार्याः, प्रत्येकं प्रश्नाः एकाङ्कात्मकाश्च।
  5. द्वितीयखण्डे लघूत्तरात्मकाः सप्त(07)प्रश्नाः भवन्ति। सप्तसु पञ्चानामुत्तराण्यपेक्षितानि भविष्यन्ति। प्रत्येकं प्रश्नाः षडाङ्कात्मकाः (6) भवन्ति।
  6. तृतीयखण्डे दीर्घोत्तरात्मकाः षट् (06) प्रश्नाः भवन्ति। षट्सु चतुर्णामुत्तराण्यपेक्षितानि भवन्ति। प्रत्येकं प्रश्नो दशाङ्कात्मको(10) वर्तन्ते।

भागः	प्रश्नानां क्रमः	प्रश्नानां संख्या	उत्तरापेक्षितानां प्रश्नसंख्या	पूर्णाङ्काः
प्रथमखण्डः (अतिलघूत्तराः प्रश्नाः)	1 – 10	10	10	1x10=10
द्वितीयखण्डः (लघूत्तराः प्रश्नाः)	11 – 17	7	5	6x5 =30
तृतीयखण्डः (दीर्घोत्तराः प्रश्नाः)	18 – 23	6	4	10x4=40
योगः		23	19	80

ध्यातव्यम् – पाठ्यक्रमस्य प्रत्येकं निर्धारितांशानां समावेशो निर्मिते प्रश्नपत्रेऽवश्यमेव भूयादिति।

प्रथमषण्मासिकः

प्रथमपत्रम्

UGNYDS101

तर्कप्रवेशः (काणादसरणिः)

क्रेडिट – 4, अङ्काः – 60

अधिगमोद्देश्यानि

- छात्राणां तर्कशास्त्रग्रन्थमाधारीकृत्य न्यायवैशेषिकदर्शनयोः प्रारम्भिकबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च तेषां विविधस्वभावान्विभज्य परिचायनम्।
- सर्वपुरुषार्थसाधकस्य पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।
- तर्कसंग्रहस्य सम्यगवबोधनेन सहैव वैशेषिकाचार्यपरम्पराया ऐतिह्यस्य च समवबोधः।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- लोकप्रवृत्तिसाफल्यहेत्वर्थपरीक्षणस्य परिज्ञानम्।
- गौतमीयौलूक्यदर्शनाभिमतप्रमाणनिरूपणपद्धतेशशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

पाठ्यग्रन्थाः

1. तर्कप्रवेशः काणादसरणिः, प्रो. व. नवीन होल्लः
2. तर्कसङ्ग्रहः - मूलमात्रम् (आदितः प्रत्यक्षखण्डान्तः), श्रीमदन्नंभट्टः

यूनिट – 1, क्रेडिट -1, अङ्काः – 15

- 1.1. भारतीयवैशेषिकदर्शनपरिचयः
- 1.2. आचार्यपरम्परा
- 1.3. पदार्थपरिचयः

यूनिट – 2, क्रेडिट -1, अङ्काः – 15

- 2.1. लक्षण-संसर्गयोः परिचयः
- 2.2. लक्षण-संसर्गयोः परिचयः
- 2.3. कार्यकारणभावः
- 2.4. सन्निकर्षपरिचयः
- 2.5. साधर्म्यवैधर्म्यनिरूपणम्
- 2.6. कार्याणामुत्पत्तिविनाशक्रमः

यूनिट – 3, क्रेडिट -1, अङ्काः – 15

- 3.1. उद्देशप्रकरणम्
- 3.2. द्रव्यलक्षणप्रकरणम्

यूनिट – 4, क्रेडिट -1, अङ्काः – 15

- 4.1. गुणलक्षणप्रकरणम्
- 4.2. प्रमा-प्रमाणप्रकरणम्
- 4.3. प्रत्यक्षनिरूपणम्

सहायकग्रन्थाः .

1. तर्कसंग्रहः – कृष्णवल्लभाचार्यः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी ।
2. तर्कप्रवेशः (गौतमसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, प्राज्ञानम्, शृङ्गेरी, कर्नाटक।
3. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली।
4. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, प्रो. सच्चिदानन्दमिश्रः, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी।
5. न्यायसूत्रम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, दुन्दिराजशास्त्री, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी।

द्वितीयपत्रम्

UGNYDE102

तर्कप्रवेशः (काणादसरणिः)

क्रेडिट - 4, अङ्काः - 80

(पत्रमिदं न्यायविभागीयेतरच्छात्राणां कृते संकल्पितम्। न्यायविभागीयानाङ्कृते वेद-व्याकरण-साहित्य-सर्वदर्शन-ज्योतिष-धर्मशास्त्र-वेदान्त-मीमांसेत्यादिषु एकं भविष्यति। तस्य पाठ्यक्रमः तत्तद्विभागीयानां भविष्यति)

अधिगमोद्देश्यानि

- छात्राणां तर्कशास्त्रग्रन्थमाधारीकृत्य न्यायवैशेषिकदर्शनयोः प्रारम्भिकबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च तेषां विविधस्वभावान्विभज्य परिचायनम्।
- सर्वपुरुषार्थसाधकस्य पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।
- तर्कसंग्रहस्य सम्यगवबोधनेन सहैव वैशेषिकाचार्यपरम्पराया ऐतिह्यस्य च समवबोधः।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- लोकप्रवृत्तिसाफल्यहेत्वर्थपरीक्षणस्य परिज्ञानम्।
- गौतमीयौलूक्यदर्शनाभिमतप्रमाणनिरूपणपद्धतेशशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

पाठ्यग्रन्थाः

1. तर्कप्रवेशः काणादसरणिः, प्रो. व. नवीन होल्लः
2. तर्कसङ्ग्रहः - मूलमात्रम् (आदितः प्रत्यक्षखण्डान्तः), श्रीमदन्नंभट्टः

यूनिट - 1, क्रेडिट -1, अङ्काः - 15

- 1.1. भारतीयवैशेषिकदर्शनपरिचयः
- 1.2. आचार्यपरम्परा
- 1.3. पदार्थपरिचयः

यूनिट - 2, क्रेडिट -1, अङ्काः - 15

- 2.1. लक्षण-संसर्गयोः परिचयः
- 2.2. लक्षण-संसर्गयोः परिचयः
- 2.3. कार्यकारणभावः
- 2.4. सन्निकर्षपरिचयः
- 2.5. साधर्म्यवैधर्म्यनिरूपणम्
- 2.6. कार्याणामुत्पत्तिविनाशक्रमः

यूनिट - 3, क्रेडिट -1, अङ्काः - 15

- 3.1. उद्देशप्रकरणम्
- 3.2. द्रव्यलक्षणप्रकरणम्

यूनिट - 4, क्रेडिट -1, अङ्काः - 15

- 4.1. गुणलक्षणप्रकरणम्
- 4.2. प्रमा-प्रमाणप्रकरणम्
- 4.3. प्रत्यक्षनिरूपणम्

सहायकग्रन्थाः .

1. तर्कसंग्रहः – कृष्णवल्लभाचार्यः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी ।
2. तर्कप्रवेशः (गौतमसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, प्राज्ञानम्, शृङ्गेरी, कर्नाटक।
3. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली।
4. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, प्रो. सच्चिदानन्दमिश्रः, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी।
5. न्यायसूत्रम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, दुन्दिराजशास्त्री, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी।

तृतीयपत्रम्

IDCPSC103राजनीतिविज्ञानम्/IDCPHL103दर्शनशास्त्रम् /IDCEDN103शिक्षाशास्त्रम्/

IDCASM103असमीया /IDCHIS103इतिहासः, एतेषु कश्चिदेकश्चेतव्यः।

क्रेडिट – 3, अङ्काः – 80

चतुर्थपत्रम्

AECENG104

आङ्ग्लम्, क्रेडिट – 3

अङ्काः – 80

पञ्चमपत्रम्

VACEVS105

पर्यावरणाध्ययनम्

क्रेडिट – 3, अङ्काः – 80

षष्ठपत्रम्

SECIT106Information Technology /SECMC106Mushroom Cultivation /

SECCS106 संस्कृतसम्भाषणम्, एतेषु कश्चिदेकश्चयनीयः।

क्रेडिट – 3, अङ्काः – 80

तृतीयषाण्मासिकः

प्रथमपत्रम्

UGNYDS201

न्यायप्रवेशः(गौतमसरणिः)

क्रेडिट – 4, अङ्काः – 80

अधिगमोद्देश्यानि -

- समग्रस्यापि न्यायदर्शनोक्तसिद्धान्तानामध्येतृभ्योऽवबोधः।
- अनधीतन्यायशास्त्रभ्यः नव्यन्यायस्य शैल्याः परिचयो भवति।
- गौतमीया प्रमाणनिरूपणपद्धतेः कणादीयपदार्थव्यवस्थापनरीतेश्च परिज्ञानं भवति।

परिणामाः -

- न्यायदर्शनतत्त्वविज्ञानेन लोकस्याचारशुद्धिपूर्वकपरमपुरुषार्थसिद्धिर्जायत इति परिज्ञानम्।
- अखिलन्यायतत्त्वविज्ञानस्य प्रमेयप्रकाशकत्वं परमोपकारकत्वञ्च प्रकाशनम्।
- न्यायविद्यायाः सर्वशास्त्रोपकारकत्वम् ।

पाठ्यग्रन्थौ –

1. न्यायप्रवेशः(गौतमसरणिः) , प्रो. व. नवीन होल्लः

2. तर्कसङ्ग्रहः दीपिकाटीकासहितः (अनुमानखण्डादारभ्य ग्रन्थसमाप्तिं यावत्), श्रीमदन्नभट्टः

यूनिट – 1, क्रेडिट -1 , अङ्काः – 15

- 1.1. प्रमाणपरिच्छेदः
- 1.2. प्रमाणाङ्गानि

यूनिट – 2, क्रेडिट -1 , अङ्काः – 15

- 2.1. प्रमेयपरिच्छेदः
- 2.2. लक्ष्यलक्षणसङ्ग्रहः

यूनिट – 3, क्रेडिट -1 , अङ्काः – 15

- 3.1. अनुमितिप्रकरणम्
- 3.2. अनुमानभेदः
- 3.3. हेत्वाभासाः

यूनिट – 4, क्रेडिट -1 , अङ्काः – 15

- 4.1. उपमानखण्डः
- 4.2. शब्दखण्डः
- 4.3. अवशिष्टगुणनिरूपणम्

सहायकग्रन्थाः .

1. तर्कसंग्रहः – कृष्णवल्लभाचार्यः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी ।
2. तर्कप्रवेशः (गौतमसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, प्राज्ञानम्, शृङ्गेरी, कर्नाटक।
3. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली।
4. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, प्रो. सच्चिदानन्दमिश्रः, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी।
5. न्यायसूत्रम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, दुन्दिराजशास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी।

द्वितीयपत्रम्

UGNYDE202

न्यायप्रवेशः(गौतमसरणिः)

क्रेडिट – 4, अङ्काः – 60

(पत्रमिदं न्यायविभागीयेतरच्छात्राणां कृते संकल्पितम्। न्यायविभागीयानाङ्कृते वेद-व्याकरण-साहित्य-सर्वदर्शन-ज्योतिष-धर्मशास्त्र-वेदान्त-मीमांसेत्यादिषु एकं भविष्यति। तस्य पाठ्यक्रमः तत्तद्विभागीयानां भविष्यति)

अधिगमोद्देश्यानि -

- समग्रस्यापि न्यायदर्शनोक्तसिद्धान्तानामध्येतृभ्योऽवबोधः।
- अनधीतन्यायशास्त्रभ्यः नव्यन्यायस्य शैल्याः परिचयो भवति।
- गौतमीया प्रमाणनिरूपणपद्धतेः कणादीयपदार्थव्यवस्थापनरीतेश्च परिज्ञानं भवति।

परिणामाः -

- न्यायदर्शनतत्त्वविज्ञानेन लोकस्याचारशुद्धिपूर्वकपरमपुरुषार्थसिद्धिर्जायत इति परिज्ञानम्।
- अखिलन्यायतत्त्वविज्ञानस्य प्रमेयप्रकाशकत्वं परमोपकारकत्वञ्च प्रकाशनम्।
- न्यायविद्यायाः सर्वशास्त्रोपकारकत्वम् ।

पाठ्यग्रन्थौ -

1. न्यायप्रवेशः(गौतमसरणिः) , प्रो. व. नवीन होल्लः
2. तर्कसङ्ग्रहः दीपिकाटीकासहितः (अनुमानखण्डादारभ्य ग्रन्थसमाप्तिं यावत्),श्रीमदन्नभट्टः

यूनिट – 1, क्रेडिट -1 , अङ्काः – 15

- 1.3. प्रमाणपरिच्छेदः
- 1.4. प्रमाणाङ्गानि

यूनिट – 2, क्रेडिट -1 , अङ्काः – 15

- 2.3. प्रमेयपरिच्छेदः
- 2.4. लक्ष्यलक्षणसङ्ग्रहः

यूनिट – 3, क्रेडिट -1 , अङ्काः – 15

- 3.1. अनुमितिप्रकरणम्
- 3.2. अनुमानभेदः
- 3.3. हेत्वाभासाः

यूनिट – 4, क्रेडिट -1 , अङ्काः – 15

- 4.1. उपमानखण्डः
- 4.2. शब्दखण्डः
- 4.3. अवशिष्टगुणनिरूपणम्

सहायकग्रन्थाः .

1. तर्कसंग्रहः – कृष्णवल्लभाचार्यः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी ।
2. तर्कप्रवेशः (गौतमसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, प्राज्ञानम्, शृङ्गेरी, कर्नाटक।
3. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली।
4. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, प्रो. सच्चिदानन्दमिश्रः, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी।
5. न्यायसूत्रम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, दुन्दिराजशास्त्री, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी।

तृतीयषाण्मासिकः

प्रथमपत्रम्

तर्कसंग्रहदीपिका - 1

UGNYDS301

क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

अधिगमोद्देश्यानि

- छात्राणां तर्कशास्त्रग्रन्थमाधारीकृत्य न्यायवैशेषिकदर्शनयोः प्रारम्भिकबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च तेषां विविधस्वभावान्विभज्य परिचाययनम्।
- सर्वपुरुषार्थसाधकस्य पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।
- तर्कसंग्रहदीपिकाटीकायाः सम्यगवबोधनेन सहैव वैशेषिकाचार्यपरम्पराया ऐतिह्यस्य च समवबोधः।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- लोकप्रवृत्तिसाफल्यहेत्वर्थपरीक्षणस्य परिज्ञानम्।
- गौतमीयौलूक्यदर्शनाभिमतप्रमाणनिरूपणपद्धतेशशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

पाठ्यग्रन्थाः

1. तर्कसङ्ग्रहः दीपिकाटीकासहितः (आदितः प्रत्यक्षखण्डान्तः), श्रीमदन्नंभट्टः

यूनिट – 1, क्रेडिट – 1, अङ्काः 15

- 1.1. मङ्गलपद्यम्
- 1.2. मङ्गलवादः
- 1.3. पदार्थविभागः
- 1.4. द्रव्यविभागः
- 1.5. तमसः दशमद्रव्यत्वखण्डनम्
- 1.6. दोषत्रयलक्षणम्
- 1.7. लक्षणलक्षणम्
- 1.8. गुणविभागः
- 1.9. कर्मविभागः
- 1.10. सामान्यनिरूपणम्
- 1.11. विशेषनिरूपणम्
- 1.12. अभावनिरूपणम्

यूनिट – 2, क्रेडिट – 1, अङ्काः 15

- 2.1. पृथिवीनिरूपणम्
- 2.2. जलनिरूपणम्
- 2.3. तेजोनिरूपणम्
- 2.4. वायुनिरूपणम्
- 2.5. परमाणुवादः
- 2.6. आकाशनिरूपणम्
- 2.7. कालनिरूपणम्

2.8. दिङ्निरूपणम्

2.9. आत्मनिरूपणम्

2.10. मनोनिरूपणम्

यूनिट – 3, क्रेडिट – 1, अङ्काः 15

3.1. रूपलक्षणम् तद्भेदाश्च

3.2. रसलक्षणम् तत् भेदाश्च

3.3. गन्धनिरूपणम्

3.4. स्पर्शलक्षणम् तद्भेदाश्च

3.5. पाकजप्रक्रियानिरूपणम्

3.6. संख्या-परिणाम-पृथक्त्वनिरूपणम्

3.7. संयोग-विभागनिरूपणम्

3.8. परत्वाऽपरत्वनिरूपणम्

3.9. गुरुत्व-द्रवत्वनिरूपणम्

3.10. स्नेह-शब्दनिरूपणम्

यूनिट – 4, क्रेडिट – 1, अङ्काः 15

4.1. बुद्धिलक्षणं तत् भेदाश्च

4.2. स्मृतिनिरूपणम्

4.3. अनुभवनिरूपणम्

4.4. प्रमानिरूपणम्

4.5. प्रमाणनिरूपणम्

4.6. करणनिरूपणम्

4.7. कारण-कार्यनिरूपणम्

4.8. कारणस्य त्रैविध्यम्

4.9. प्रत्यक्षविचारः

4.10. निर्विकल्पक-सविकल्पकप्रत्यक्षनिरूपणम्

4.11. षड्विध-इन्द्रियार्थसन्निकर्षनिरूपणम्

सहायकग्रन्थाः .

1. तर्कसंग्रहः – कृष्णवल्लभाचार्यः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी ।

2. तर्कप्रवेशः (गौतमसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, प्राज्ञानम्, शृङ्गेरी, कर्नाटक।

3. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली।

4. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, प्रो. सच्चिदानन्दमिश्रः, भारतीय विद्या प्रकाशन,

5. न्यायसूत्रम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, दुन्दिराजशास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी।

द्वितीयपत्रम्
UGNYDS 302
तर्कभाषा - 1
क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

अधिगमोद्देश्यानि -

- छात्राणां न्यायदर्शनस्य प्रारम्भिकबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च तेषां विविधस्वभावान्विभज्य परिचायनम्।
- सर्वपुरुषार्थसाधकस्य पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- लोकप्रवृत्तिसाफल्यहेत्वर्थपरीक्षणस्य परिज्ञानम्।
- गौतमीयाप्रमाणनिरूपणपद्धतेशशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

आधारग्रन्थाः -

1. तर्कभाषा, केशवमिश्रविरचिता (आदितः प्रामाण्यवादपर्यन्तम्) - 4 क्रेडिट, 60 अङ्काः
तर्कभाषा (आदितः प्रामाण्यवादपर्यन्ता) - 4 क्रेडिट, 60 अङ्काः

यूनिट -1 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 20

- 1.1. मङ्गलाचरणम् अनुबन्धचतुष्टयञ्च
- 1.2. प्रमाणपदार्थनिरूपणम्
- 1.3. प्रत्यक्षप्रमाणनिरूपणम्

यूनिट -2 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 20

- 1.1. अनुमानप्रमाणनिरूपणम्
- 1.2. उपमानप्रमाणनिरूपणम्

यूनिट -3 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 10

- 3.1. शब्दप्रमाणनिरूपणम्
- 3.2. अर्थापत्तिप्रमाणविचारः

यूनिट -4 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 10

- 4.1. अभावप्रमाणविचारः
- 4.2. प्रामाण्यवादः

सहायकग्रन्थाः -

1. तर्कभाषा, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
2. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम् (प्रथमोऽध्यायः), आचार्य धनञ्जय शास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी
3. तर्कप्रवेशः (गौतमसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, प्रज्ञानम्, शृङ्गेरी, कर्नाटक
4. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली
5. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, प्रो. सच्चिदानन्दमिश्रः, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी
6. न्यायसूत्रम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, दुण्डिराजशास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी

तृतीयपत्रम्
UGNYDE 303
तर्कभाषा - 1
क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60
(न्यायेतरच्छात्राणां कृते)

अधिगमोद्देश्यानि -

- छात्राणां न्यायदर्शनस्य प्रारम्भिकबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च तेषां विविधस्वभावान्विभज्य परिचायनम्।
- सर्वपुरुषार्थसाधकस्य पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- लोकप्रवृत्तिसाफल्यहेत्वर्थपरीक्षणस्य परिज्ञानम्।
- गौतमीयाप्रमाणनिरूपणपद्धतेशशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

आधारग्रन्थाः -

1. तर्कभाषा, केशवमिश्रविरचिता (आदितः प्रामाण्यवादपर्यन्तम्) - 4 क्रेडिट, 60 अङ्काः
तर्कभाषा (आदितः प्रामाण्यवादपर्यन्ता) - 4 क्रेडिट, 60 अङ्काः

यूनिट -1 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 20

- 1.1. मङ्गलाचरणम् अनुबन्धचतुष्टयञ्च
- 1.2. प्रमाणपदार्थनिरूपणम्
- 1.3. प्रत्यक्षप्रमाणनिरूपणम्

यूनिट -2 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 20

- 2.1. अनुमानप्रमाणनिरूपणम्
- 2.2. उपमानप्रमाणनिरूपणम्

यूनिट -3 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 10

- 3.1. शब्दप्रमाणनिरूपणम्
- 3.2. अर्थापत्तिप्रमाणविचारः

यूनिट -4 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 10

- 4.1. अभावप्रमाणविचारः
- 4.2. प्रामाण्यवादः

सहायकग्रन्थाः -

1. तर्कभाषा, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
2. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम् (प्रथमोऽध्यायः), आचार्य धनञ्जय शास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी

चतुर्थषण्मासिकः

प्रथमपत्रम्

तर्कसंग्रहदीपिका - 2

UGNYDS401

क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

अधिगमोद्देश्यानि

- छात्राणां तर्कशास्त्रग्रन्थमाधारीकृत्य न्यायवैशेषिकदर्शनयोः प्रारम्भिकबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च तेषां विविधस्वभावान्विभज्य परिचाययनम्।
- सर्वपुरुषार्थसाधकस्य पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।
- तर्कसंग्रहदीपिकाटीकायाः सम्यगवबोधनेन सहैव वैशेषिकाचार्यपरम्पराया ऐतिह्यस्य च समवबोधः।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- लोकप्रवृत्तिसाफल्यहेत्वर्थपरीक्षणस्य परिज्ञानम्।
- गौतमीयौलूक्यदर्शनाभिमतप्रमाणनिरूपणपद्धतेशशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

पाठ्यग्रन्थाः

1. तर्कसङ्ग्रहः दीपिकाटीकासहितः (अनुमानतः अभावनिरूपणं यावत्), श्रीमदन्नं भट्टः

यूनिट – 1, क्रेडिट – 1, अङ्काः - 15

- 1.1. अनुमानलक्षणम्
- 1.2. अनुमितिनिरूपणम्
- 1.3. परामर्शनिरूपणम्
- 1.4. व्याप्ति-पक्षधर्मतानिरूपणम्
- 1.5. स्वार्थानुमाननिरूपणम्
- 1.6. परार्थानुमाननिरूपणम्
- 1.7. पञ्चावयवनिरूपणम्

यूनिट – 2, क्रेडिट – 1, अङ्काः - 15

- 2.1. लिङ्गत्रैविध्यनिरूपणम्
- 2.2. पक्ष-सपक्ष-विपक्षनिरूपणम्
- 2.3. हेत्वाभासविचारः
- 2.4. सव्यभिचारनिरूपणम्
- 2.5. विरुद्धनिरूपणम्
- 2.6. सत्प्रतिपक्षनिरूपणम्
- 2.7. असिद्धनिरूपणम्
- 2.8. बाधनिरूपणम्

यूनिट – 3, क्रेडिट – 1, अङ्काः - 15

- 3.1. उपमानप्रमाणनिरूपणम्
- 3.2. उपमितिनिरूपणम्
- 3.3. शब्दलक्षणम्

- 3.4. वाक्यलक्षणम्
- 3.5. पदलक्षणम्
- 3.6. शक्तिनिरूपणम्
- 3.7. वृद्धव्यवहारेण शक्तिग्रहनिरूपणम्
- 3.8. शक्तिग्रहोऽपायनिरूपणम्
- 3.9. लक्षणाविचारः
- 3.10. लक्षणयाः त्रैविध्यम्
- 3.11. आकाङ्क्षा-योग्यता-सन्निधिनिरूपणम्
- 3.12. वाक्यद्वैविध्यम्
- 3.13. अर्थापत्त्यादीनां प्रमाणान्तरत्वखण्डनम्

यूनिट – 4, क्रेडिट – 1, अङ्काः - 15

- 4.1. ज्ञानप्रामाण्यविचारः
- 4.2. अयथार्थानुभवनिरूपणम्
- 4.3. सुख-दुःखनिरूपणम्
- 4.4. इच्छा-द्वेष-कृतिनिरूपणम्
- 4.5. धर्माऽधर्मनिरूपणम्
- 4.6. संस्कारनिरूपणम्
- 4.7. कर्मनिरूपणम्
- 4.8. सामान्यनिरूपणम्
- 4.9. विशेषनिरूपणम्
- 4.10. समवायनिरूपणम्
- 4.11. अभावनिरूपणम्

सहायकग्रन्थाः .

1. तर्कसंग्रहः – कृष्णवल्लभाचार्यः, चौखम्बासुरभारतीप्रकाशनम्, वाराणसी ।
2. तर्कप्रवेशः (गौतमसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, प्राज्ञानम्, शृङ्गेरी, कर्नाटक।
3. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली।
4. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, प्रो. सच्चिदानन्दमिश्रः, भारतीय विद्या प्रकाशन,
5. न्यायसूत्रम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, दुन्दिराजशास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी।

द्वितीयपत्रम्
UGNYDS 402
तर्कभाषा - 2
क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

अधिगमोद्देश्यानि -

- छात्राणां न्यायदर्शनस्य प्रारम्भिकबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च तेषां विविधस्वभावान्विभज्य परिचायनम्।
- सर्वपुरुषार्थसाधकस्य पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- लोकप्रवृत्तिसाफल्यहेत्वर्थपरीक्षणस्य परिज्ञानम्।
- गौतमीयाप्रमाणनिरूपणपद्धतेशशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

आधारग्रन्थः -

1. तर्कभाषा, केशवमिश्रविरचिता (प्रमेयनिरूपणादारभ्य ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्ता) - 4 क्रेडिट, 60 अङ्काः

1. तर्कभाषा (प्रमेयनिरूपणादारभ्य ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्ता)

यूनिट - 1 - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 1.1 प्रमेयनिरूपणम्
- 1.2 आत्मनिरूपणम्
- 1.3 शरिरीन्द्रियनिरूपणम्

यूनिट - 2 - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 1.1 अर्थनिरूपणम्
- 1.2 बुद्धिनिरूपणम्
- 1.3 मनो-निरूपणम्
- 1.4 प्रवृत्ति-दोष-प्रेत्यभाव-फल-दुःखानां निरूपणम्

यूनिट - 3 - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 3.1. अपवर्गनिरूपणम्
- 3.2. प्रयोजन-दृष्टान्त-सिद्धान्त-अवयव-तर्कनिर्णयनिरूपणम्
- 3.3. वाद-जल्प-वितण्डानिरूपणम्

यूनिट - 4 - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 4.1. हेत्वाभासनिरूपणम्
- 4.2. छलजातिनिरूपणम्
- 4.3. निग्रहस्थानानां निरूपणम्

सहायकग्रन्थाः -

1. तर्कभाषा, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
2. तर्कप्रवेशः (गौतमसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, प्रज्ञानम्, शृङ्गेरी, कर्नाटक
3. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली
4. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, प्रो. सच्चिदानन्दमिश्रः, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी
5. न्यायसूत्रम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, ढुण्डिराजशास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी

तृतीयपत्रम्
UGNYDS403
न्यायसिद्धान्तमुक्तावली - 1
क्रेडिट - 4, अङ्काः - 60

अधिगमोद्देश्यानि -

- छात्राणां वैशेषिकदर्शनस्यावबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च अनुमानादिप्रमाणानां परिज्ञानम्।
- प्रशस्तपादभाष्यदिशा पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणनिरूपणपूर्वकप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- वैशेषिकदर्शनोक्तपदार्थानां परिष्कृतलक्षणादिपरिज्ञानम्।
- काणादीयप्रमाणनिरूपणपद्धतेशशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

आधारग्रन्थः -

1. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली - प्रत्यक्षखण्डः

- 4 क्रेडिट, 60 अङ्काः

यूनिट -1 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 15

- 1.1 मङ्गलवादः
- 1.2 ईश्वरसिद्धिः
- 1.3 सप्तपदार्थाः शक्तिसादृश्यखण्डनञ्च
- 1.4 नवद्रव्याणि तमसो द्रव्यत्वखण्डनञ्च
- 1.5 गुण-कर्म-सामान्यविशेषाणां निरूपणम्
- 1.6 समवायसिद्धिः अभावनिरूपणञ्च

यूनिट -2 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 20

- 2.1 साधर्म्यवैधर्म्यप्रकरणम्
- 2.2 पृथिवीनिरूपणम्

यूनिट -3 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 15

- 3.1. जलनिरूपणम्
- 3.2. तेजोनिरूपणम्वायु-
- 3.3. आकाशनिरूपणम्
- 3.4. कालदिग्निरूपणम्

यूनिट -4 , क्रेडिट -1 , अङ्काः 15

- 4.1. आत्मनिरूपणम्
- 4.2. बुद्धिभेदनिरूपणम्
- 4.3. लौकिकसन्निकर्षनिरूपणम्
- 4.4. अलौकिकसन्निकर्षनिरूपणम्

सहायकग्रन्थाः -

1. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली - किरणावली व्याख्या, कृष्णवल्लभाचार्यः, चौखम्भा विद्याभवन
2. तर्कभाषा, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
3. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली
4. वैशेषिकसूत्रोपस्कारः(वैशेषिकदर्शनम्)- आचार्य दुण्डीराज शास्त्री- चौखम्भा प्रकाशन, वाराणसी

चतुर्थपत्रम्
UGNYDS404
सांख्यकारिका-1
क्रेडिट- 4, अङ्काः - 60

अधिगमोद्देश्यानि -

- समग्रस्यापि सांख्यदर्शनोक्तसिद्धान्तानामध्येतृभ्योऽवबोधः।
- आधिभौतिकाधिदैविकाध्यात्मिकेतिदुःखत्रयविनाशोपयायचिन्तनम्।
- निःश्रेयसहेतुयोगाचारप्रकाशकतत्त्वसाक्षात्कारहेतुभूतसांख्यदर्शनसमानतन्त्रयोगदर्शनस्य परिज्ञानम्।

अधिगमपरिणामाः -

- सांख्ययोगदर्शनतत्त्वविज्ञानेन लोकस्याचारशुद्धीपूर्वकपरमपुरुषार्थसिद्धिर्जायत इति परिज्ञानम्।
- अखिलसांख्यतत्त्वविज्ञानस्य प्रमेयप्रकाशकत्वं परमोपकारकत्वञ्च प्रकाशनम्।
- प्रकृतिसन्निविष्टपदार्थस्वरूपप्रकाशनम्।

आधारग्रन्थः -

1. सांख्यकारिका (1-31 कारिकाः)

यूनिट - 1, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 1.1. विषयप्रवेशः
- 1.2. सांख्यशास्त्रपरम्परा
- 1.3. मंगलाचरणम्
- 1.4. सांख्यशास्त्रस्य जिज्ञासा
- 1.5. दुःखत्रयम्
- 1.6. दुःखत्रयस्य शमनोपायाः
- 1.7. पञ्चविंशतितत्त्वज्ञानम्

यूनिट - 2, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 2.1. प्रकृतिः
- 2.2. प्रकृति-विकृती
- 2.3. विकृतिः
- 2.4. पुरुषः

यूनिट - 3, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 3.1. त्रीणि प्रमाणानि
- 3.2. प्रमाणलक्षणम्
- 3.3. प्रत्यक्षप्रमाणम्
- 3.4. अनुमानमानप्रमाणम्
- 3.5. शब्दप्रमाणम्
- 3.6. अतिरिक्तप्रमाणस्य खण्डनम्
- 3.7. वस्तुनः अप्रत्यक्षत्वे अष्टौ हेतवः
- 3.8. कार्यकारणविषयकानि मतानि

यूनिट - 4, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 4.1. शून्यवादस्य खण्डनम्
- 4.2. विवर्तवादस्य खण्डनम्
- 4.3. असत्कार्यवादस्य खण्डनम्
- 4.4. सत्कार्यवादस्य स्थापनम्
- 4.5. व्यक्तस्य धर्माः, व्यक्ताव्यक्तयोर्वैषम्यं साम्यञ्च
- 4.6. गुणत्रयविवेचनम्
- 4.7. अव्यक्तनिरूपणम्
- 4.8. पुरुषनिरूपणम्
- 4.9. सृष्टिनिरूपणम्
- 4.10. बुद्धिलक्षणं धर्मश्च
- 4.11. अहङ्कारलक्षणम्
- 4.12. एकादशेन्द्रियाणि
- 4.13. बाह्येन्द्रियाणाम् असाधारणीवृत्तिः
- 4.14. अन्तकरणस्य वृत्तिः
- 4.15. चतुर्विधस्य वृत्तिः
- 4.16. इन्द्रियस्य प्रवृत्तौ पुरुषकारणम्

सहायकग्रन्थाः -

1. सांख्यकारिका, प्रो. बालशास्त्री, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
2. सांख्यतत्त्वकौमुदी, पं. ज्वालाप्रसाद गौड, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
3. सांख्यतत्त्वकौमुदी, आद्याप्रसाद मिश्र, सत्यप्रकाशनमन्दिर, सुभाषनगर, प्रयाग

पञ्चमपत्रम्
UGNYDE 405
तर्कभाषा - 2
क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

अधिगमोद्देश्यानि -

- छात्राणां न्यायदर्शनस्य प्रारम्भिकबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च तेषां विविधस्वभावान्विभज्य परिचायनम्।
- सर्वपुरुषार्थसाधकस्य पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- लोकप्रवृत्तिसाफल्यहेत्वर्थपरीक्षणस्य परिज्ञानम्।
- गौतमीयाप्रमाणनिरूपणपद्धतेशशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

आधारग्रन्थाः -

1. तर्कभाषा, केशवमिश्रविरचिता (प्रमेयनिरूपणादारभ्य ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्ता) - 4 क्रेडिट, 60 अङ्काः

यूनिट - 1 - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 1.1. प्रमेयनिरूपणम्
- 1.2. आत्मनिरूपणम्
- 1.3. शरीरीन्द्रियनिरूपणम्

यूनिट - 2 - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 2.1. अर्थनिरूपणम्
- 2.2. बुद्धिनिरूपणम्
- 2.3. मनो-निरूपणम्
- 2.4. प्रवृत्ति-दोष-प्रेत्यभाव-फल-दुःखानां निरूपणम्

यूनिट - 3 - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 3.1. अपवर्गनिरूपणम्
- 3.2. प्रयोजन-दृष्टान्त-सिद्धान्त-अवयव-तर्कनिर्णयनिरूपणम्
- 3.3. वाद-जल्प-वितण्डानिरूपणम्

यूनिट - 4 - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

- 4.1. हेत्वाभासनिरूपणम्
- 4.2. छलजातिनिरूपणम्
- 4.3. निग्रहस्थानानां निरूपणम्

सहायकग्रन्थाः -

1. तर्कभाषा, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
2. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम् (प्रथमोऽध्यायः), आचार्य धनञ्जय शास्त्री, चौखम्भा संस्कृत संस्थान, वाराणसी
3. तर्कप्रवेशः (गौतमसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, प्रज्ञानम्, शृङ्गेरी, कर्नाटक
4. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली
5. न्यायदर्शनम्, वात्स्यायनभाष्यसहितम्, प्रो. सच्चिदानन्दमिश्रः, भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी

पञ्चमषाण्मासिकः

प्रथमपत्रम्

UGNYDS 501

न्यायसिद्धान्तमुक्तावली - 2

क्रेडिट - 4, अङ्काः - 60

अधिगमोद्देश्यानि -

- छात्राणां वैशेषिकदर्शनस्यावबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च अनुमानादिप्रमाणानां परिज्ञानम्।
- प्रशस्तपादभाष्यदिशा पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणनिरूपणपूर्वकप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- वैशेषिकदर्शनोक्तपदार्थानां परिष्कृतलक्षणादिपरिज्ञानम्।
- काणादीयप्रमाणनिरूपणपद्धतेशशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

आधारग्रन्थः -

1. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (अनुमानोपमानखण्डौ) - 4 क्रेडिट, 60 अङ्काः

यूनिट - 1 - क्रेडिट -1, अङ्काः - 15

- 1.1. अनुमितिव्युत्पादननिरूपणम्
- 1.2. लिङ्गस्याऽनुमित्यकरणत्वनिरूपणम्
- 1.3. परामर्शनिरूपणम्
- 1.4. परामर्शखण्डनपूर्वपक्षनिरूपणम्
- 1.5. तत्समाधाननिरूपणम्

यूनिट - 2 - क्रेडिट -1, अङ्काः - 15

- 2.1. पूर्वपक्षव्याप्तिविमर्शः
- 2.2. सिद्धान्तव्याप्तिविमर्शः
- 2.3. विशेषव्याप्तिनिरूपणम्
- 2.4. प्रतियोगिव्यधिकरणत्वनिरूपणम्
- 2.5. प्रतियोग्यनधिकरणत्वे विकल्पत्रयनिरूपणम्
- 2.6. तत्र समाधाननिरूपणम्

यूनिट - 3 - क्रेडिट -1, अङ्काः - 15

- 3.1. गुरुधर्मस्याऽवच्छेदकत्वनिरूपणम्
- 3.2. पक्षतानिरूपणम्
- 3.3. सिषाधयिषासंशययोः पक्षतानिरासविमर्शः
- 3.4. सिषाधयिषाविरहविशिष्टत्वसार्थक्यविमर्शः
- 3.5. अनुमितिसिद्धयोः प्रतिबन्धप्रतिबन्धकभावनिरूपणम्

यूनिट - 4 - क्रेडिट -1, अङ्काः - 15

- 4.1. हेत्वाभासनिरूपणम्
- 4.2. प्राचां हेत्वाभासलक्षणनिरूपणम्
- 4.3. प्रत्येकहेत्वाभासलक्षणनिरूपणम्
- 4.4. रत्नकोषकारमतनिरूपणम्
- 4.5. उपमानप्रमाणनिरूपणम्

सहायकग्रन्थाः -

1. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली – किरणावली व्याख्या, कृष्णवल्लभाचार्यः, चौखम्भा विद्याभवन
2. तर्कभाषा, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
3. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली
4. वैशेषिकसूत्रोपस्कारः(वैशेषिकदर्शनम्)- आचार्य दुण्डीराज शास्त्री- चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी

द्वितीयपत्रम्
UGNYDS502
सांख्यकारिका -2
क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

अधिगमोद्देश्यानि -

- समग्रस्यापि सांख्यदर्शनोक्तसिद्धान्तानामध्येतृभ्योऽवबोधः।
- आधिभौतिकाधिदैविकाध्यात्मिकेतिदुःखत्रयविनाशोपयायचिन्तनम्।
- निःश्रेयसहेतुयोगाचारप्रकाशकतत्त्वसाक्षात्कारहेतुभूतसांख्यदर्शनसमानतन्त्रयोगदर्शनस्य परिज्ञानम्।

अधिगमपरिणामाः -

- सांख्ययोगदर्शनतत्त्वविज्ञानेन लोकस्याचारशुद्धीपूर्वकपरमपुरुषार्थसिद्धिर्जायत इति परिज्ञानम्।
- अखिलसांख्यतत्त्वविज्ञानस्य प्रमेयप्रकाशकत्वं परमोपकारकत्वञ्च प्रकाशनम्।
- प्रकृतिसन्निविष्टपदार्थस्वरूपप्रकाशनम्।

आधारग्रन्थः - सांख्यकारिका (32-72 कारिकाः)

यूनिट - 1   क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 1.1. करणविभाजनम्
- 1.2. बाह्येन्द्रियाणां विषयविवेचनम्
- 1.3. विशेषाविशेषविभाजनम्
- 1.4. सूक्ष्मशरीरविभाजनम्

यूनिट - 2   क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 2.1. प्रत्ययसर्गस्य भेदविवेचनम्
- 2.2. अशक्तेर्भेदविवेचनम्
- 2.3. तुष्टिर्भेदविवेचनम्
- 2.4. सिद्धिर्भेदविवेचनम्

यूनिट - 3   क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 3.1. उभयसर्गः
- 3.2. भूतादिसर्गविभाजनम्
- 3.3. प्रधानस्य पुरुषं प्रति पराङ्मुखत्वनिरूपणम्
- 3.4. सर्गप्रवृत्ति न केवलं परार्थाय

यूनिट - 4   क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 4.1. प्रकृतेः सुकुमारतरत्वम्
- 4.2. तत्त्वज्ञानेन अपवर्गप्राप्तिः
- 4.3. पदार्थतत्त्वसाक्षात्कारेण लाभः

सहायकग्रन्थाः -

1. सांख्यकारिका - प्रो. बालशास्त्री, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
2. सांख्यतत्त्वकौमुदी, पं. ज्वालाप्रसाद गौड, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी

तृतीयपत्रम्
UGNYDS503
व्याप्तिपञ्चकम् -1
क्रेडिट- 4, अङ्काः:- 60

अधिगमोद्देश्यानि-

- अनुमानप्रमाणहेतुभूतव्याप्तिज्ञानस्य स्वरूपावबोधः ।
- पूर्वपक्षव्याप्तेः पञ्चानामपि लक्षणानां विशेषपरिज्ञानम् ।
- व्याप्तिलक्षणस्य समग्रज्ञानपुरस्सरं नव्यन्यायपरिष्कारप्रणालेः परिज्ञानम् ।

परिणामाः-

- नव्यन्यायस्य पारिभाषिकपदानां समवबोधः ।
- लक्षणपरिष्कारशैल्याः परिज्ञानम् ।
- नव्यन्यायसिद्धान्तेन सहैव व्याकरणशास्त्रीयानुशासनानां सङ्गतिज्ञानम् ।

आधारग्रन्थः -

1. माथुरीपञ्चलक्षणी - मथुरानाथतर्कवागीशः (आदितः प्रथमलक्षणपर्यन्तम्)

यूनिट - 1, क्रेडिट -1, अङ्काः 20

- 1.1. ग्रन्थावतरणिकामणिग्रन्थस्यग्रन्थकारसम्मतव्याख्या
- 1.2. केचित्तुमतम्
- 1.3. संगतिनिरूपणम्
- 1.4. अव्यभिचरीतत्त्वपदार्थः
- 1.5. प्रथमलक्षणस्यसमासप्रकारः
- 1.6. वृत्तित्वसामान्याभावपरिष्कारः
- 1.7. हेतुतावच्छेदसम्बन्धप्रयोजनम्

यूनिट - 2, क्रेडिट -1, अङ्काः 15

- 2.1. साध्याभावाधिकरणत्वनिवेशप्रयोजनम्
- 2.2. अन्योन्याभावात्यन्ताभावपदार्थः
- 2.3. प्रतियोगितापदार्थविचारः
- 2.4. आचार्यमतम्
- 2.5. साध्यसामान्यीयत्वपदार्थः

यूनिट - 3, क्रेडिट -1, अङ्काः 15

- 3.1. निरवच्छिन्नाधिकरणत्वनिवेशप्रयोजनम्
- 3.2. अन्योन्याभावस्य व्याप्यवृत्तित्वपक्षः
- 3.3. सत्तावानजातेरित्यत्र अव्याप्तिविचारः
- 3.4. अन्ये तु मतम्

यूनिट - 4, क्रेडिट -1 , अङ्काः 10

- 4.1. केचित्तु मतम्
- 4.2. प्रथमलक्षणस्य सारः
- 4.3. मथुरानाथस्य मतम्

सहायकग्रन्थाः -

1. माथुरीपञ्चलक्षणी - प्रो. वदरीनाथशुक्ल की हिन्दी व्याख्या, राजस्थान हिन्दी संस्थान
2. व्याप्तिपञ्चकरहस्यम्, पं शिवदत्तमिश्रकृतागङ्गानिर्झरिणीटीका,
3. व्याप्तिपञ्चकम्, वामाचरणभट्टाचार्यकृताविवृतिटीका, चौखम्बा संस्कृत संस्थान
4. व्याप्तिसप्तसारः, प्रो पीयूषकान्तदीक्षितविरचितः (मूल-भूमिका- सहितः), नागप्रकाशनम्
5. Nyayanyaya system of logic by d. C.guha, Motilalbanarsi Das, Varanasi

चतुर्थपत्रम्
UGNYDE504
व्याप्तिपञ्चकम् -1
क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

अधिगमोद्देश्यानि-

- अनुमानप्रमाणहेतुभूतव्याप्तिज्ञानस्य स्वरूपावबोधः ।
- पूर्वपक्षव्याप्तेः पञ्चानामपि लक्षणानां विशेषपरिज्ञानम्।
- व्याप्तिलक्षणस्य समग्रज्ञानपुरस्सरं नव्यन्यायपरिष्कारप्रणालेः परिज्ञानम् ।

परिणामाः-

- नव्यन्यायस्य पारिभाषिकपदानां समवबोधः ।
- लक्षणपरिष्कारशैल्याः परिज्ञानम् ।
- नव्यन्यायसिद्धान्तेन सहैव व्याकरणशास्त्रीयानुशासनानां सङ्गतिज्ञानम् ।

आधारग्रन्थः -

1. माथुरीपञ्चलक्षणी - मथुरानाथतर्कवागीशः (आदितः प्रथमलक्षणपर्यन्तम्)

यूनिट - 1, क्रेडिट -1, अङ्काः 20

- 1.1. ग्रन्थावतरणिकामणिग्रन्थस्यग्रन्थकारसम्मतव्याख्या
- 1.2. केचित्तुमतम्
- 1.3. संगतिनिरूपणम्
- 1.4. अव्यभिचारीतत्त्वपदार्थः
- 1.5. प्रथमलक्षणस्यसमासप्रकारः
- 1.6. वृत्तित्वसामान्याभावपरिष्कारः
- 1.7. हेतुतावच्छेदसम्बन्धप्रयोजनम्

यूनिट - 2, क्रेडिट -1, अङ्काः 15

- 2.1. साध्याभावाधिकरणत्वनिवेशप्रयोजनम्
- 2.2. अन्योन्याभावात्यन्ताभावपदार्थः
- 2.3. प्रतियोगितापदार्थविचारः
- 2.4. आचार्यमतम्
- 2.5. साध्यसामान्यीयत्वपदार्थः

यूनिट - 3, क्रेडिट -1, अङ्काः 15

- 3.1. निरवच्छिन्नाधिकरणत्वनिवेशप्रयोजनम्
- 3.2. अन्योन्याभावस्य व्याप्यवृत्तित्वपक्षः
- 3.3. सत्तावानजातेरित्यत्र अव्याप्तिविचारः
- 3.4. अन्ये तु मतम्

यूनिट - 4, क्रेडिट -1, अङ्काः 10

- 4.1. केचित्तु मतम्
- 4.2. प्रथमलक्षणस्य सारः
- 4.3. मथुरानाथस्य मतम्

सहायकग्रन्थाः -

1. माथुरीपञ्चलक्षणी - प्रो. वदरीनाथशुक्ल की हिन्दी व्याख्या, राजस्थान हिन्दी संस्थान
2. व्याप्तिपञ्चकरहस्यम्, पं शिवदत्तमिश्रकृतागङ्गानिर्झरिणीटीका,
3. व्याप्तिपञ्चकम्, वामाचरणभट्टाचार्यकृताविवृतिटीका, चौखम्बा संस्कृत संस्थान
4. व्याप्तिसप्तसारः, प्रो पीयूषकान्तदीक्षितविरचितः (मूल-भूमिका- सहितः), नागप्रकाशनम्
5. Nvayanyaya system of logic by d. C.guha, Motilalbanarsi Das, Varanasi

पञ्चमपत्रम्
UGNYVA505
शास्त्रार्थसभा
क्रेडिट – 4, अङ्काः – 60
(प्रश्नपत्रमिदं प्रयोगात्मकम्)

पत्रस्योद्देश्यानि -

- छात्राणां शास्त्रार्थमाध्यमेन प्रसिद्धन्यायविषयाणामुपरि गूढज्ञानस्थापनपुरस्सरं विषयप्रतिपादनशैलीविकासार्थम्।
- छात्रेभ्यो न्यायशास्त्रीयप्रसिद्धग्रन्थेषु प्रतिपादितानां विषयाणामुपस्थापनस्यावसरप्रदानम्।

पत्रस्य परिणामाः -

- छात्राः शास्त्रार्थसभायां विषयप्रतिपादने कुशलाः भविष्यन्ति।
- छात्राः न्यायशास्त्रीयप्रतिपादितगभीरविषयेषु पारङ्गताः भविष्यन्ति।

शास्त्रार्थस्य नियमाः -

- गणशः शास्त्रार्थो भविष्यति।
- एकस्मिन् गणे द्वौ छात्रौ भविष्यतः।
- विभागद्वारा शास्त्रार्थस्य दशदिनद्वयात्प्राग् गणशो विषयो प्रदास्यते।
- एकस्य गणस्य कृते समयः विंशतिः निमेषो प्रदास्यते।
- एकेन पूर्वपक्षः उपस्थापयिष्यते, अपरेण उत्तरपक्षश्च।
- छात्राणां विषयज्ञानं प्रतिपादनशैलीं च दृष्ट्वा अङ्कस्य निर्धारणं करिष्यते।

शास्त्रार्थे निर्णायकाः -

- एको विषयविशेषज्ञः विश्वविद्यालयस्य बहिस्तात् समाहूतो भविष्यति।
- विभागाध्यक्षः पदेन सभायाम् अध्यक्षो भविष्यति।
- अन्ये समेऽपि विभागीया अध्यापकाः सभायां भविष्यन्ति।
- सभायाः कस्मिन्नपि विषये अन्तिमनिर्णयो विभागाध्यस्य मान्यो भविष्यति।

षष्ठषाण्मासिकः

प्रथमपत्रम्

UGNYDS601

न्यायसिद्धान्तमुक्तावली - 3

क्रेडिट - 4, अङ्काः - 60

अधिगमोद्देश्यानि -

- छात्राणां वैशेषिकदर्शनस्यावबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च अनुमानादिप्रमाणानां परिज्ञानम्।
- प्रशस्तपादभाष्यदिशा पदार्थतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकप्रमाणनिरूपणपूर्वकप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- वैशेषिकदर्शनोक्तपदार्थानां परिष्कृतलक्षणादिपरिज्ञानम्।
- काणादीयप्रमाणनिरूपणपद्धतेशशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

आधारग्रन्थाः -

1. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (शब्दखण्डतः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्ता) - 4 क्रेडिट, 60 अङ्काः

यूनिट - 1 - क्रेडिट -1 , अङ्काः - 15

- 1.1. शब्दप्रमाणानिरूपणम्
- 1.2. शक्तिग्रहकारणविमर्शः
- 1.3. व्यापारे शक्तिरिति मीमांसकमतखण्डनम्
- 1.4. पदचातुर्विध्यम्
- 1.5. लक्षणा

यूनिट - 2 - क्रेडिट -1 , अङ्काः - 15

- 2.1. मनसोऽणुत्वनिरूपणम्
- 2.2. गुणनिरूपणम्
- 2.3. गुणत्वजातिसिद्धिः
- 2.4. द्वीन्द्रियग्राह्यगुणत्वम्
- 2.5. अतीन्द्रियगुणत्वम्

यूनिट - 3 - क्रेडिट -1 , अङ्काः - 15

- 3.1. अव्याप्यवृत्तिगुणत्वम्
- 3.2. रूपनिरूपणम्
- 3.3. रसनिरूपणम्
- 3.4. गन्धनिरूपणम्
- 3.5. स्पर्शनिरूपणम्

यूनिट - 4 - क्रेडिट -1 , अङ्काः - 15

- 4.1. अपेक्षाबुद्धिनिरूपणम्
- 4.2. प्रमायाः लक्षणम्
- 4.3. अन्यथाख्यातिखण्डनं मण्डनञ्च
- 4.4. न्यायमतेन गुरुमतखण्डनम्
- 4.5. वेदस्य पौरुषेयत्वसिद्धिः.

सहायकग्रन्थाः -

1. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली – किरणावली व्याख्या, कृष्णवल्लभाचार्यः, चौखम्भा विद्याभवन
2. तर्कभाषा, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
3. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली
4. वैशेषिकसूत्रोपस्कारः(वैशेषिकदर्शनम्)- आचार्य दुण्डीराज शास्त्री- चौखम्भा प्रकाशन, वाराणसी

द्वितीयपत्रम्
UGNYDS602
व्याप्तिपञ्चकम् - 2
क्रेडिट - 4, अङ्काः - 60

अधिगमोद्देश्यानि-

- अनुमानप्रमाणहेतुभूतव्याप्तिज्ञानस्य स्वरूपावबोधः ।
- पूर्वपक्षव्याप्तेः पञ्चानामपि लक्षणानां विशेषपरिज्ञानम् ।
- व्याप्तिलक्षणस्य समग्रज्ञानपुरस्सरं नव्यन्यायपरिष्कारप्रणालेः परिज्ञानम् ।

परिणामाः-

- नव्यन्यायस्य पारिभाषिकपदानां समवबोधः ।
- लक्षणपरिष्कारशैल्याः परिज्ञानम् ।
- नव्यन्यायसिद्धान्तेन सहैव व्याकरणशास्त्रीयानुशासनानां सङ्गतिज्ञानम् ।

पाठ्यग्रन्थाः -

1. माथुरीपञ्चलक्षणी - मथुरानाथतर्कवागीशः (द्वितीयलक्षणादारभ्य पञ्चमलक्षणपर्यन्तो भागः)

निर्धारितपाठ्यविषयः

माथुरीपञ्चलक्षणी

यूनिट - 1 - 1 क्रेडिट, 15 - अङ्काः

- 1.1. द्वितीयलक्षणविचारः
- 1.2. नव्यनयेद्वितीयलक्षणविचारः
- 1.3. साध्याभावपदसार्थक्यविचारः
- 1.4. यद्वामतम्

यूनिट - 2 - 1 क्रेडिट, 15 - अङ्काः

- 2.7. तृतीयलक्षणविचारः
- 2.8. नानाधिकरणसाध्यकस्थले अव्याप्तिविचारः
- 2.9. यद्वामतम्

यूनिट - 3 - 1 क्रेडिट, 15 - अङ्काः

- 3.1. चतुर्थलक्षणविचारः
- 3.2. साकल्यपदार्थविचारः
- 3.3. द्रव्यसत्तादित्यत्र अतिव्याप्तिविचारः
- 3.4. साध्याभावसम्बन्धविचारः
- 3.5. कपिसंयोगी एतत्त्वृक्षत्वात्, इत्यत्र दोषवारणप्रकारः

यूनिट - 4 - 1 क्रेडिट, 15 - अङ्काः

- 5.1. अन्योन्याभावस्य व्याप्यवृत्तितानियमनये दोषोद्भावनं निराकरणञ्च
- 5.2. वस्तुतस्तु नये सकलपदविचारः
- 5.3. व्याप्यतावच्छेदकत्वविचारः
- 5.4. पञ्चमलक्षणविचारः
- 5.5. साध्यवदन्यत्वपदार्थविचारः
- 5.6. सर्वेषां लक्षणानां केवलान्वयिस्थले दोषप्रदर्शनम्

सहायकग्रन्थाः -

1. माथुरीपञ्चलक्षणी - प्रो. वदरीनाथशुक्ल की हिन्दी व्याख्या, राजस्थान हिन्दी संस्थान
2. व्याप्तिपञ्चकरहस्यम्, पं शिवदत्तमिश्रकृतागङ्गानिर्झरिणीटीका,
3. व्याप्तिपञ्चकम्, वामाचरणभट्टाचार्यकृताविवृतिटीका, चौखम्बा संस्कृत संस्थान
4. व्याप्तिसप्तसारः, प्रो पीयूषकान्तदीक्षितविरचितः (मूल-भूमिका- सहितः), नागप्रकाशनम्
5. Nvayanyaya system of logic by d. C.guha, Motilalbanarsi Das, Varanasi

तृतीयपत्रम्
UGNYDS603
सिद्धान्तलक्षणम् - 1
क्रेडिट - 4, अङ्काः - 60

अधिगमोद्देश्यानि -

- व्याप्तेः सिद्धान्तस्वरूप लक्षणस्य सम्यक्तया अधिगमः |
- चिन्तामणिदीधित्योः तात्पर्यार्थगमः |
- नव्यन्यायपरिष्कारप्रणालेः सूक्ष्मेक्षिकया परिज्ञानम् |

परिणामाः -

- जगदीश तर्कालङ्कारस्य विशिष्टपरिष्कारशैल्याः समवबोधः |
- प्राचीन शास्त्रार्थपरम्परायाः परिज्ञानम् |
- नव्यन्यायाचार्यासम्मतानां सिद्धान्तानां परिशीलन सामर्थ्यावधरणम् |

पाठ्यग्रन्थः - जागदीशी - सिद्धान्तलक्षणम् (जगदीशतर्कालङ्कारविरचितम्)

(आदितः " भवति चैवमन्योन्याभावो अपि प्रतियोग्यसमानाधिकरणः इति दीधितिपर्यन्तो भागः)

यूनिट - 1 , क्रेडिट - 1 , अङ्काः - 15

- 1.1. ग्रन्थावतरणम्
- 1.2. नञ्व्यत्सापक्षस्यावतरणम्
- 1.3. अनवच्छेदकत्वानुसरणप्रयोजनम्
- 1.4. दीधितिकारोक्त लक्षणविचारः
- 1.5. "दण्ड्यादौ साध्ये " इति दीधितिग्रन्थविचारः

यूनिट - 2 , क्रेडिट - 1 , अङ्काः - 15

- 1.1. यद्रूपविशिष्टस्येत्यस्य प्रयोजनविचारः |
- 1.2. सामानाधिकरण्यत्यक्तीनां भेदे अपि व्याप्तेः ऐक्यविचारः |
- 1.3. व्याप्तेः भेदस्य अभेदस्य च प्रतिपादनम् |
- 1.4. प्राच्यनव्यनये प्रतियोग्यसमानाधिकरणदल प्रयोजनम् |

यूनिट - 3 , क्रेडिट - 1 , अङ्काः - 15

- 3.1. "न च यो यदीय यावद् वि शेषाभाववानिति " दीधितिग्रन्थविचारः |
- 3.2. द्रव्ये संयोगसामान्याभावे प्रामाणाभावोपपादनम् |
- 3.3. "न च प्रतियोगितानवच्छेदकतयैवेति" दीधितिग्रन्थविचारः |
- 3.4. नवीनास्तु उत्पत्तिकालावच्छेदेनेत्यादि ग्रन्थविचारः |
- 3.5. व्याप्यवृत्तिसाध्यके प्रतियोग्यसमानाधिकरण्यमुपा देयं न वेति विचारः |

यूनिट - 4 , क्रेडिट - 1 , अङ्काः - 15

- 4.1. प्रतियोग्यसमानाधिकरण्यपदार्थविचारः |
- 4.2. अत्यन्तपदस्य सम्प्रदायमतेन प्रयोजनम् |
- 4.3. यदा गौत्वं तदा गोरित्यत्र अतिव्याप्तिशङ्का ।
- 4.4. भवति चैवमन्योन्याभावेति दीधितिग्रन्थविचारः |

सहायकग्रन्थः -

1. सिद्धान्तलक्षणम्- पं. वामाचरणभट्टाचार्यस्य विवृतिटीका, मास्टरखेलाडीलालः, वाणीविलासप्रकाशनम्, वाराणसी - 221001
2. सिद्धान्तलक्षणम्- शिवदत्तमिश्रकृता गङ्गाटीका, चौखम्बाविद्याभवन, वाराणसी - 221001

चतुर्थपत्रम्
UGNYDS604
वेदान्तदर्शनम् - 1
क्रेडिट - 4, अङ्काः - 60

अधिगमोद्येश्यानि -

- वेदान्तशास्त्रस्य प्रारम्भिकबोधः।
- वेदान्तशास्त्रीयसिद्धान्तानुसारं जगत् - जीव - ईश्वर - ब्रह्मेत्यादिपदार्थानां परिज्ञानम्।
- अद्वैतवेदान्तोक्तसिद्धान्तानां न्यायशास्त्रदिशा समीक्षणम्।

परिणामाः -

- वेदान्तसारस्याध्ययनेन छात्राः ब्रह्मविषयिणी जिज्ञासामुद्भाव्य शास्त्रोक्तसिद्धान्तावगमने सक्षमाः भविष्यन्ति।
- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकवेदान्ततत्त्वपरिज्ञानम्।
- श्रुतिप्रतिपादितमहावाक्यानां तात्पर्यार्थनिर्णयः।

आधारग्रन्थः - वेदान्तसारः

यूनिट - 1, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 1.1. वेदान्तदर्शनपरिचयः
- 1.2. आचार्यपरम्परा
- 1.3. मङ्गलाचरणम्
- 1.4. वेदान्तस्वरूपनिरूपणम्
- 1.5. अनुबन्धचतुष्टयम्
- 1.6. अधिकारिनिरूपणम्
- 1.7. नित्यनैमित्तिकादिकर्मनिरूपणम्
- 1.8. कर्मोपासनानां प्रयोजननिरूपणम्
- 1.9. साधनचतुष्टयनिरूपणम्
- 1.10. विषय-सम्बन्ध-प्रयोजननिरूपणम्
- 1.11. गुरूपसरणप्रकारः

यूनिट - 2, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 2.1. अध्यारोपनिरूपणम्
- 2.2. अज्ञानपदार्थविवेचनम्
- 2.3. अज्ञानस्य व्यष्टिसमष्टिव्यपदेशनिरूपणम्
- 2.4. ईश्वरनिरूपणम्
- 2.5. प्राज्ञनिरूपणम्
- 2.6. ईश्वरप्राज्ञयोरभेदनिरूपणम्

2.7. अनुपहितचैतन्यस्वरूपनिरूपणम्

यूनिट – 3, क्रेडिट – 1, अङ्काः – 15

- 3.1. अज्ञानस्य आवरण-विक्षेपशक्तिनिरूपणम्
- 3.2. चैतन्यस्य जगतः अभिन्ननिमित्तोपादानकारणत्वनिरूपणम्
- 3.3. सृष्टिनिरूपणम्
- 3.4. सूक्ष्मशरीरनिरूपणम्
- 3.5. बुद्धि-मनोनिरूपणम्
- 3.6. पञ्चकोषाः
- 3.7. कर्मेन्द्रियाणां सृष्टिनिरूपणम्
- 3.8. प्राणादिवायुनिरूपणम्
- 3.9. तैजस-सूत्रात्मनिरूपणम्
- 3.10. पञ्चीकरणप्रक्रियानिरूपणम्
- 3.11. स्थूलप्रपञ्चोत्पत्तिनिरूपणम्

यूनिट –4, क्रेडिट – 1, अङ्काः – 15

- 4.1. चार्वाकमते शरीरेन्द्रियादीनां आत्मत्वनिरूपणम्
- 4.2. प्राणात्मवादनिरूपणम्
- 4.3. मनसः आत्मत्वनिरूपणम्
- 4.4. बौद्धमते विज्ञानात्मवादः
- 4.5. आत्मवादे प्रभाकर-तार्किकमतम्
- 4.6. भाट्टमतम्
- 4.7. पूर्वोक्तमतेषु दोषप्रदर्शनम्
- 4.8. अद्वैतवेदान्तदिशा आत्मस्वरूपनिरूपणम्
- 4.9. अपवादस्वरूपनिरूपणम्
- 4.10. विकार-विवर्तस्वरूपनिरूपणम्

4.11. अध्यारोपापवादाभ्यां तत्त्वमसीति महावाक्यार्थविचारः

4.12. अहं ब्रह्मास्मीति महावाक्यार्थविचारः

4.13. वृत्तिव्याप्यत्व-फलव्याप्यत्वनिरूपणम्

4.14. श्रवनमननादितात्पर्यनिर्णायकलिङ्गविश्लेषणम्

4.15. सविकल्पक-निर्विकल्पकसमाधिनिरूपणम्

4.16. जीवनमुक्तिस्वरूपनिरूपणम्

सहायकग्रन्थाः

1. वेदान्तसारः, आचार्यबदरीनाथशुक्लः, मोतिलाल बनारसी दास, वाराणसी
2. श्रीमत्सदानन्दयोगीन्द्रविरचित वेदान्तसारः "कौमुदी" संस्कृत-हिन्दीव्याख्योपेतः, भारतीयविद्यासंस्थानम्।
3. श्रीमन्महर्षि वेदव्यासप्रणीत वेदान्तदर्शन (ब्रह्मसूत्रम्), व्याख्याकार - हरिकृष्णदास गोयन्दका, गीताप्रेस गोरखपुर

पञ्चमपत्रम्
UGNYDS605
वेदान्तदर्शनम् - 1
क्रेडिट - 4, अङ्काः - 60

अधिगमोद्देश्यानि -

- वेदान्तशास्त्रस्य प्रारम्भिकबोधः।
- वेदान्तशास्त्रीयसिद्धान्तानुसारं जगत् - जीव - ईश्वर - ब्रह्मेत्यादिपदार्थानां परिज्ञानम्।
- अद्वैतवेदान्तोक्तसिद्धान्तानां न्यायशास्त्रदिशा समीक्षणम्।

परिणामाः -

- वेदान्तसारस्याध्ययनेन छात्राः ब्रह्मविषयिणी जिज्ञासामुद्भाव्य शास्त्रोक्तसिद्धान्तावगमने सक्षमाः भविष्यन्ति।
- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकवेदान्ततत्त्वपरिज्ञानम्।
- श्रुतिप्रतिपादितमहावाक्यानां तात्पर्यार्थनिर्णयः।

आधारग्रन्थः - वेदान्तसारः

यूनिट - 1, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 1.12. वेदान्तदर्शनपरिचयः
- 1.13. आचार्यपरम्परा
- 1.14. मङ्गलाचरणम्
- 1.15. वेदान्तस्वरूपनिरूपणम्
- 1.16. अनुबन्धचतुष्टयम्
- 1.17. अधिकारिनिरूपणम्
- 1.18. नित्यनैमित्तिकादिकर्मनिरूपणम्
- 1.19. कर्मोपासनानां प्रयोजननिरूपणम्
- 1.20. साधनचतुष्टयनिरूपणम्
- 1.21. विषय-सम्बन्ध-प्रयोजननिरूपणम्
- 1.22. गुरूपसरणप्रकारः

यूनिट - 2, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 2.8. अध्यारोपनिरूपणम्
- 2.9. अज्ञानपदार्थविवेचनम्
- 2.10. अज्ञानस्य व्यष्टिसमष्टिव्यपदेशनिरूपणम्
- 2.11. ईश्वरनिरूपणम्
- 2.12. प्राज्ञनिरूपणम्

- 2.13. ईश्वरप्राज्ञयोरभेदनिरूपणम्
- 2.14. अनुपहितचैतन्यस्वरूपनिरूपणम्

यूनिट – 3, क्रेडिट – 1, अङ्काः – 15

- 3.1. अज्ञानस्य आवरण-विक्षेपशक्तिनिरूपणम्
- 3.2. चैतन्यस्य जगतः अभिन्ननिमित्तोपादानकारणत्वनिरूपणम्
- 3.3. सृष्टिनिरूपणम्
- 3.4. सूक्ष्मशरीरनिरूपणम्
- 3.5. बुद्धि-मनोनिरूपणम्
- 3.6. पञ्चकोषाः
- 3.7. कर्मेन्द्रियाणां सृष्टिनिरूपणम्
- 3.8. प्राणादिवायुनिरूपणम्
- 3.9. तैजस-सूत्रात्मनिरूपणम्
- 3.10. पञ्चीकरणप्रक्रियानिरूपणम्
- 3.11. स्थूलप्रपञ्चोत्पत्तिनिरूपणम्

यूनिट –4, क्रेडिट – 1, अङ्काः – 15

- 4.1. चार्वाकमते शरीरेन्द्रियादीनां आत्मत्वनिरूपणम्
- 4.2. प्राणात्मवादनिरूपणम्
- 4.3. मनसः आत्मत्वनिरूपणम्
- 4.4. बौद्धमते विज्ञानात्मवादः
- 4.5. आत्मवादे प्रभाकर-तार्किकमतम्
- 4.6. भाट्टमतम्
- 4.7. पूर्वोक्तमतेषु दोषप्रदर्शनम्
- 4.8. अद्वैतवेदान्तदिशा आत्मस्वरूपनिरूपणम्
- 4.9. अपवादस्वरूपनिरूपणम्

- 4.10. विकार-विवर्तस्वरूपनिरूपणम्
- 4.11. अध्यारोपापवादाभ्यां तत्त्वमसीति महावाक्यार्थविचारः
- 4.12. अहं ब्रह्मास्मीति महावाक्यार्थविचारः
- 4.13. वृत्तिव्याप्यत्व-फलव्याप्यत्वनिरूपणम्
- 4.14. श्रवनमननादितात्पर्यनिर्णायकलिङ्गविश्लेषणम्
- 4.15. सविकल्पक-निर्विकल्पकसमाधिनिरूपणम्
- 4.16. जीवनमुक्तिस्वरूपनिरूपणम्

सहायकग्रन्थाः

1. वेदान्तसारः, आचार्यबदरीनाथशुक्लः, मोतिलाल बनारसी दास, वाराणसी
2. श्रीमत्सदानन्दयोगीन्द्रविरचित वेदान्तसारः "कौमुदी" संस्कृत-हिन्दीव्याख्योपेतः, भारतीयविद्यासंस्थानम्
3. श्रीमन्महर्षि वेदव्यासप्रणीत वेदान्तदर्शन (ब्रह्मसूत्रम्), व्याख्याकार - हरिकृष्णदास गोयन्दका, गीताप्रेस गोरखपुर

सप्तमषाण्मासिकः

प्रथमपत्रम्
शोधपरकः स्वशास्त्रीयविषयः -1
(सिद्धान्तलक्षणम् - 2)
UGNYDS701
क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

अधिगमोद्देश्यानि -

- व्याप्तेः सिद्धान्तस्वरूप लक्षणस्य सम्यक्तया अधिगमः |
- चिन्तामणिदीधित्योः तात्पर्यार्थगमः |
- नव्यन्यायपरिष्कारप्रणालेः सूक्ष्मेक्षिकया परिज्ञानम् |

परिणामाः -

- जगदीश तर्कालङ्कारस्य विशिष्टपरिष्कारशैल्याः समवबोधः |
- प्राचीन शास्त्रार्थपरम्परायाः परिज्ञानम् |
- नव्यन्यायाचार्यासम्मतानां सिद्धान्तानां परिशीलन सामर्थ्यावधरणम् |

पाठ्यग्रन्थः - जागदीशी - सिद्धान्तलक्षणम् (जगदीशतर्कालङ्कारविरचितम्)

("तद्वद्वृत्तिभिन्नत्वं तु नार्थः" इत्यारभ्य ग्रन्थसमाप्तिं यावत्)

यूनिट - 1 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 1.1 "तद्वद्वृत्तिभिन्नत्वं तु नार्थः" इति दीधितिग्रन्थविचारः
- 1.2 प्रतियोग्य समानाधिकरणपदस्य त्रिविधार्थनिराकरण विचारः
- 1.3 उभयत्वरूपविचारः

यूनिट - 2 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 2.1 अत्यन्तपदस्य सम्प्रदायमतेन प्रयोजनम्
- 2.2 अत्र च ग्राह्यसामानाधिकरण्येत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 2.3 'यद्वा' कल्पविचारः

यूनिट - 3 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 3.1 'अत एव गोत्वत्वग्रह' इत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 3.2 'नन्वष्टद्रव्यातिरिक्तद्रव्य' इत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 3.3 'न च तादृशसम्बन्धेन' इत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः

यूनिट - 4 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 3.1 'समवायेन जाते' साध्यत्वे मेयत्वादावतिव्यप्ति' इति दीधितिग्रन्थविचारः
- 3.2 'मैवम्, साध्यतावच्छेदकसम्बन्धसामान्ये' इति दीधितिग्रन्थविचारः
- 3.3 'स्वरूपसम्बन्धेन गगनादेर्वृत्तिमत्वे तु' इत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 3.4 'समवायसम्बन्धेन' इत्यादिदीधितिग्रन्थमारभ्य समाप्तवन्तो भागः
- 3.5 आन्तरिकपरीक्षणम् / प्रदत्तनियतकार्यम्

सहायकग्रन्थः -

1. सिद्धान्तलक्षणम्- पं. वामाचरणभट्टाचार्यस्य विवृतिटीका, मास्टरखेलाडीलालः, वाणीविलासप्रकाशनम्, वाराणसी - 221001
2. सिद्धान्तलक्षणम्- शिवदत्तमिश्रकृता गङ्गाटीका, चौखम्बाविद्याभवन, वाराणसी - 221001

द्वितीयपत्रम्
शोधपरकः स्वशास्त्रीयविषयः -1
(वेदान्तदर्शनम् - 2)
UGNYDS702
क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

अधिगमोद्देश्यानि -

- वेदान्तदिशा जीवनदर्शनस्यबोधः तथा एकात्मविज्ञानेन सौहार्दपूर्वकसामाजिकचेतनायाः विकासः।
- वेदान्तदर्शनपरिज्ञानेन लोकस्य दुःखोन्मूलनपूर्वकसुखसंवर्धनस्य स्वाभाविकप्रवृत्तिः।
- वेदान्तशास्त्रोक्तप्रमाणपरिज्ञानपूर्वकप्रमेयपदार्थानां परिशीलनम्।

अधिगमपरिणामाः-

- दृश्यमानजगतः मिथ्यात्वं ब्रह्मणः सत्यत्वव्यवस्थापनम्।
- श्रुतिप्रतिपादितमहावक्यानां तात्पर्यार्थं निर्णयः।
- जगदुत्पत्तिस्थितिलयप्रक्रियायाः परिज्ञानम्।
- स्वात्मबोधपुरस्सरपरमपुरुषार्थस्य परिज्ञानम्।

पाठ्यग्रन्थः - वेदान्तपरिभाषा (प्रत्यक्षानुमानखण्डौ)

यूनिट - 1, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 1.1. मङ्गलाचरणम्
- 1.2. चतुर्विधपुरुषार्थः
- 1.3. मोक्षस्य परमपुरुषार्थत्वनिरूपणम्
- 1.4. प्रमालक्षणविचारः
- 1.5. धारावाहिकबुद्धेः प्रमात्वनिरूपणम्
- 1.6. प्रत्यक्षप्रमालक्षणनिरूपणम्
- 1.7. मनसः इन्द्रियत्वखण्डनम्

यूनिट - 2, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 2.1. ज्ञानगतप्रत्यक्षत्वविचारः
- 2.2. विषयगतप्रत्यक्षत्वविचारः
- 2.3. प्रत्यक्षभेदविचारः
- 2.4. जीवसाक्षिप्रत्यक्षविचारः
- 2.5. साक्षिद्वैविध्यम्
- 2.6. मायेश्वरयोः एकत्वम्
- 2.7. ज्ञप्तिगतप्रत्यक्षत्वविचारः

यूनिट - 3, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 3.1. अलौकिकसन्निकर्षखण्डनम्
- 3.2. विवर्तपरिणामयोर्लक्षणविचारः
- 3.3. अविद्यावृत्तिविचारः
- 3.4. व्यावहारिकप्रातिभासिकयोर्भेदः

3.5. प्रातिभासिकस्य मिथ्यात्वविचारः

3.6. इन्द्रियाणां प्राप्यकारित्वविचारः

यूनिट – 4, क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

4.1. अनुमानलक्षणविचारः

4.2. परामर्शखण्डनविमर्शः

4.3. व्याप्तिलक्षणं व्याप्तिग्रहोपायाश्च

4.4. अनुमानभेदनिरूपणम्

4.5. अवयवनिरूपणम्

4.6. मिथ्यात्वलक्षणविचारः

4.7. अनुमानस्य प्रत्यक्षाविरोधविचारः

4.8. सत्तात्रैविध्यविचारः

सहायकग्रन्थाः –

1. वेदान्तपरिभाषा – गजानन शास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी।
2. वेदान्तपरिभाषा – श्रीपञ्चाननभट्टाचार्यशास्त्री, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी।
3. वेदान्तपरिभाषा – प्रो० पारसनाथद्विवेदी, सं.सं.वि.वि. , वाराणसी।

तृतीयपत्रम्
शोधपरकः स्वशास्त्रीयविषयः -3
(सामान्यनिरुक्तिः -1)
UGNYDS703
क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

अधिगमोद्देश्यानि-

- हेत्वाभासानां सामान्यलक्षस्य सम्यगवबोधः ।
- हेत्वाभासानां तत्त्वनिर्णयोपयोगित्वपरिज्ञानम् ।
- गदाधरभट्टाचार्यस्य लक्षणपरिष्कारशैल्याः समवबोधः ।

परिणामाः

- छात्राः सामान्यनिरुक्तिग्रन्थाध्ययनेन हेत्वाभाससामान्यलक्षणपरिष्कारे सक्षमाः भविष्यन्ति ।
- अनेन ग्रन्थाध्ययनेन छात्राः वेदान्तादिशास्त्राणां प्रौढग्रन्थग्रन्थिभेदनपटवः भविष्यन्ति ।
- हेत्वाभासानां सम्यगवबोधनेन छात्राः स्वपक्षसाधने परपक्षनिराकरणे च योग्याः भविष्यन्ति ।

पाठ्यग्रन्थः –

1. हेत्वाभाससामान्यनिरुक्तिः (गदाधरभट्टाचार्यप्रणीता) आदितः प्रथमलक्षणपर्यन्तो भागः

यूनिट – 1   क्रेडिट - 1,   अङ्काः - 15

- 1.1. गन्थ- ग्रन्थकारपरिचयः
- 1.2. मणिग्रन्थविचारः
- 1.3. सङ्गतिविचारः
- 1.4. अनुबन्धविचारः
- 1.5. एतावताप्रबन्धेन इति दीधितिग्रन्थविवेकः
- 1.6. प्रथमलक्षणसमन्वयः
- 1.7. 'मूलोक्तलक्षणानां दुष्टहेतुलक्षणत्वे दोषेष्वतिव्याप्तिः' इति दीधितिग्रन्थविचारः ।

यूनिट – 2   क्रेडिट -1,   अङ्काः - 15

- 2.1. हेतुदोषाणां लक्षणविचारः
- 2.2. हेत्वभासपदस्य व्युत्पत्तिः
- 2.3. तत्रानुमितिपदम् अनुमितिनिष्ठेत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 2.4. साध्यव्याप्यहेतुमान्पक्ष इत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 2.5. द्वितीयदलप्रवेशस्य प्रयोजनम्
- 2.6. अथलिङ्गोपधानमते हेतोः सर्वत्रैवेत्यादिगदाधरग्रन्थविचारः

यूनिट – 3   क्रेडिट -1,   अङ्काः - 15

- 3.1. तेन एकत्र हेतौ इत्यादिदीधितिग्रन्थव्याख्या
- 3.2. यथार्थपदसाक्यर्थविचारः
- 3.3. ननु प्रतिबन्धकज्ञानविषयेत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः

यूनिट – 4   क्रेडिट -1, अङ्काः - 15

- 4.1. अथ विशिष्टविषयकं ज्ञानं प्रतिबन्धकमित्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 4.2. केचित्तु दुष्टानामेव हेतूनामेतानि लक्षणानि।
- 4.3. तत्र तृतीयमिव प्रथममप्येत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः ।

सन्दर्भग्रन्थः -

1. सामान्यनिरुक्तिप्रकरणम् (गदाधरी), पं. वागाचरणभट्टाचार्यस्यचन्द्रकलाविलासाख्यटीकाद्वयसम्बलिता, श्रीसाधुवेलाश्रमः, चौखम्बाप्रकाशनम्, वाराणसी, सं. 2010
2. सामान्यनिरुक्तिः(गङ्गाटीका) – पं. शिवदत्तमिश्रः, विद्याविलास प्रेस, वाराणसी।

चतुर्थपत्रम्
संस्कृतशोधप्रविधिः
UGNYDS704
क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

पत्रस्योद्देश्यानि -

- छात्रेभ्यः शोधप्रविधेरवबोधनम्।
- छात्रेभ्यः शोधकार्ये उपयोगभूतानां विविधानां सामाग्रीणां संकलनकरणे सामर्थ्यमुत्पादनम्।
- छात्रेभ्यो विविधेषु विषयेषु शोधपत्रनिर्माणस्य शोधप्रबन्धलेखनस्य च बोधनम्।

पत्रस्य परिणामाः -

- छात्राः आवश्यकशोधप्रविधीनां सम्यग्तया ज्ञानं कृत्वा उत्कृष्टशोधपत्रलेखने शोधप्रबन्धनिर्माणे च पारङ्गता भविष्यन्ति।
- छात्राः अनुसन्धानसन्दर्भे विभिन्नेषु पुस्तकालयेषु स्थानेषु च भ्रमणं कृत्वा तत्रत्यायाः व्यवस्थायाः विषये ज्ञानं करिष्यन्ति।

यूनिट-1 - क्रेडिट -1, अङ्काः - 15

1. सामान्यशोधप्रविधिः
2. संस्कृतशोधप्रविधिः

यूनिट-2 - क्रेडिट -1, अङ्काः - 15

2. शोधप्रक्रिया

यूनिट-3 - क्रेडिट -1, अङ्काः - 15

3. पाण्डुलिपिसम्बद्धशोधप्रविधिः

यूनिट-4 - क्रेडिट -1, अङ्काः - 15

4. आधुनिकसंस्कृतशोधः

सहायकग्रन्थाः -

1. संस्कृतशोधप्रविधिः - डॉ. सत्यनारायणआचार्य, राष्ट्रियसंस्कृतविद्यापीठम्, तिरुपतिः।
2. संस्कृतशोधप्रविधिः - प्रो. प्रभुनाथ द्विवेदी, शारदा संस्कृत संस्थान, वाराणसी।
3. शोधप्रविधि एवं पाण्डुलिपिविज्ञान - डॉ. अभिराजराजेन्द्र मिश्र,
4. शोधप्रविधिः - प्रो. देवेन्द्रनाथ पाण्डेय
5. अनुसन्धानस्य प्रविधि- प्रक्रिया - डॉ. नगेन्द्र, राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानम्, नवदेहली
6. संस्कृतशोधपारिजात - सत्यव्रत वर्मा
7. शोधप्रविधि एवं मात्रात्मक भूगोल - प्रो. हीरालाल यादव

पञ्चमपत्रम्
शाब्दबोधः
UGNYDE705
क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

अधिगमोद्देश्यानि -

- छात्रेभ्यः शाब्दबोधस्यावबोधः।
- वस्तूनां यथार्थस्वरूपस्य परीक्षणाय निर्णयाय च शब्दप्रमाणस्य परिज्ञानम्।
- न्यायदर्शनदिशा शब्दतत्त्वज्ञानस्य सूक्ष्मेक्षिकया प्रकाशनम्।

परिणामाः -

- सर्वप्रकारकप्रज्ञापरिष्कारकशाब्दप्रमाणनिरूपणपूर्वकप्रमेयस्वरूपपरिज्ञानम्।
- न्यायदर्शनोक्तशाब्दबोधस्य परिष्कृतलक्षणादिपरिज्ञानम्।
- काणादीयप्रमाणनिरूपणपद्धतेशशास्त्रान्तरव्याख्यानेषु स्वीयप्रमेयनिरूपणायोपयोगः।

आधारग्रन्थाः -

1. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (शब्दखण्डतः ग्रन्थसमाप्तिपर्यन्ता) - 4 क्रेडिट, 60 अङ्काः

यूनिट - 1 - क्रेडिट -1 , अङ्काः - 15

- 1.1. शब्दप्रमाणानिरूपणम्
- 1.2. शक्तिग्रहकारणविमर्शः
- 1.3. व्यापारे शक्तिरिति मीमांसकमतखण्डनम्
- 1.4. पदचातुर्विध्यम्
- 1.5. लक्षणा

यूनिट - 2 - क्रेडिट -1 , अङ्काः - 15

- 2.1. मनसोऽणुत्वनिरूपणम्
- 2.2. गुणनिरूपणम्
- 2.3. गुणत्वजातिसिद्धिः
- 2.4. द्वीन्द्रियग्राह्यगुणत्वम्
- 2.5. अतीन्द्रियगुणत्वम्

यूनिट - 3 - क्रेडिट -1 , अङ्काः - 15

- 3.1. अव्याप्यवृत्तिगुणत्वम्
- 3.2. रूपनिरूपणम्
- 3.3. रसनिरूपणम्
- 3.4. गन्धनिरूपणम्
- 3.5. स्पर्शननिरूपणम्

यूनिट - 4 - क्रेडिट -1 , अङ्काः - 15

- 4.1. अपेक्षाबुद्धिनिरूपणम्
- 4.2. प्रमायाः लक्षणम्

4.3. अन्यथाख्यातिखण्डनं मण्डनञ्च

4.4. न्यायमतेन गुरुमतखण्डनम्

4.5. वेदस्य पौरुषेयत्वसिद्धिः.

सहायकग्रन्थाः -

1. न्यायसिद्धान्तमुक्तावली – किरणावली व्याख्या, कृष्णवल्लभाचार्यः, चौखम्भा विद्याभवन
2. तर्कभाषा, डा. गजाननशास्त्री मुसलगांवकर, चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी
3. तर्कप्रवेशः (कणादसरणिः), प्रो. वि. नवीनहोल्लः, संस्कृतसंवर्धनप्रतिष्ठानम्, देहली
4. वैशेषिकसूत्रोपस्कारः(वैशेषिकदर्शनम्)- आचार्य दुण्डीराज शास्त्री- चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी

अष्टमषाण्मासिकः

प्रथमपत्रम्

शोधपरकः स्वशास्त्रीयविषयः -4

(सामान्यनिरुक्तिः - 2)

UGNYDS801

क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

अधिगमोद्देश्यानि-

- हेत्वाभासानां सामान्यलक्षस्य सम्यगवबोधः ।
- हेत्वाभासानां तत्त्वनिर्णयोपयोगित्वपरिज्ञानम् ।
- गदाधरभट्टाचार्यस्य लक्षणपरिष्कारशैल्याः समवबोधः ।

परिणामाः

- छात्राः सामान्यनिरुक्तिग्रन्थाध्ययनेन हेत्वाभाससामान्यलक्षणपरिष्कारे सक्षमाः भविष्यन्ति ।
- अनेन ग्रन्थाध्ययनेन छात्राः वेदान्तादिशास्त्राणां प्रौढग्रन्थग्रन्थिभेदनपटवः भविष्यन्ति ।
- हेत्वाभासानां सम्यगवबोधनेन छात्राः स्वपक्षसाधने परपक्षनिराकरणे च योग्याः भविष्यन्ति ।

पाठ्यग्रन्थः - सामान्यनिरुक्तिः - (गदाधरभट्टाचार्यविरचितम्) द्वितीयलक्षणादारभ्य अत्र वदन्तिकल्पान्तो भागः

यूनिट - 1 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 1.1. द्वितीयलक्षणम्
- 1.2. द्वितीयलक्षणे तृतीयार्थविचारः
- 1.3. यद्विषयकत्वेन यादृष्टाविशिष्टविषयकत्वेन इत्यादिदीधितिग्रन्थविचारः
- 1.4. अवच्छेदकत्वं चेहाऽनतिरिक्तवृत्तित्वम्
- 1.5. अनतिरिक्तवृत्तित्वपरिष्कारः ।

यूनिट - 2 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 2.1. अव्यापकीभूतविषयिताशून्यत्वनिवेशस्य फलम्
- 2.2. ज्ञानवैशिष्ट्यानवच्छिन्नत्वस्य प्रतिबन्धकताविशेषणत्वे दोषोद्भावनम्
- 2.3. विशिष्टद्वयाघटितत्वनिवेशस्य प्रयोजनम्

यूनिट - 3 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 3.1. विशेषणीयञ्च तादृशविशिष्टान्तराघटितत्वेन इति दीधितितिग्रन्थविचारः ।
- 3.2. व्यभिचारघटिबाधेऽव्याप्तिवारण प्रकारचिन्तनम्
- 3.3. प्रथमं ' न च कल्पः ' इति चिन्तनम्

यूनिट - 4 , क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 4.1. द्वितीयनचेतिकल्पविचारः
- 4.2. तृतीयनचेतिकल्पविचारः
- 4.3. चतुर्थनचेतिकल्पविचारः
- 4.4. अत्रवदन्तिकल्पः

सन्दर्भग्रन्थः -

1. सामान्यनिरुक्तिप्रकरणम् (गदाधरी), पं. वागाचरणभट्टाचार्यस्यचन्द्रकलाविलासाख्यटीकाद्वयसम्बलिता, श्रीसाधुवेलाश्रमः, चौखम्बाप्रकाशनम्, वाराणसी, सं. 2010

द्वितीयपत्रम्
शोधपरकः स्वशास्त्रीयविषयः -5
(न्यायकुसुमाञ्जलिः)
UGNYDS802
क्रेडिट- 4, अङ्काः- 60

अधिगमोद्देश्यानि-

- न्यायशास्त्रदिशा ईश्वरसिद्धिविज्ञानस्य अधिगमः ।
- ईश्वरवादे चार्वाकमीमांसकादीनां सयुक्तिकं खण्डनपरिज्ञानम् ।
- न्यायशास्त्रीयाचार्यपरम्परायाम् उदयनाचार्यस्यातिविशिष्टपदार्थप्रतिपादनशैल्याः समवबोधः ।

परिणामाः

- ईश्वरवादे आस्तिकदर्शनेषु न्यायशास्त्रस्य अनितरसाधारणमहत्त्वावधारणम् ।
- ईश्वरविषयकसर्वविधविप्रतिपत्तीनां निरासः।
- न्यायदर्शनेन सहैव बौद्धादीनां दर्शनोक्तानां सिद्धान्तानां परिज्ञानम् ।

पाठ्यग्रन्थः –

न्यायकुसुमाञ्जलिः(प्रथमद्वितीयस्तबकौ) - उदयनाचार्यप्रणीता (हरिदासीसहिता)

यूनिट – 1   क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 1.1. ग्रन्थ- ग्रन्थकारपरिचयः
- 1.2. मङ्गलपद्यार्थः
- 1.3. पञ्चतयीविप्रतिपत्तिः
- 1.4. अदृष्टसाधनम्

यूनिट – 2   क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 2.1. चार्वाकमतखण्डनम्
- 2.2. कार्यकारणभावे व्यतिरेकव्यभिचारवारणविचारः
- 2.3. व्यभिचारवारणे मीमांसकमतविचारः
- 2.4. सृष्टेराकस्मिकत्वनिराकरणम्

यूनिट – 3   क्रेडिट- 1, अङ्काः - 15

- 3.1. मीमांसकस्य शक्तिवादनिराकरणम्
- 3.2. ब्रह्मकारणवादनिराकरणम्
- 3.3. प्रधानकारणवादनिराकरणम्
- 3.4. विचित्रकारणसाधनम्
- 3.5. अदृष्टसाधनविचारः
- 3.6. संस्कारस्य भोग्यनिष्ठत्वनिराकरणम्
- 3.7. सांख्यमतनिराकरणम्

यूनिट – 4 क्रेडिट - 1, अङ्काः - 15

- 4.1. चार्वाकस्य देहात्मवादखण्डनम्
- 4.2. बौद्धानां क्षणिकत्वसिद्धान्तनिराकरणविचारः
- 4.3. कारणवादप्रतिपादनविचारः
- 4.4. आत्मनःकारणत्वसाधनविचारः
- 4.5. प्रथमस्तबकोपसंहारः
- 4.6. वेदकृतृत्वेन ईश्वरसाधनविचारः
- 4.7. प्रलयबाधकहेतुनिराकरणविचारः
- 4.8. प्रलयबाधकहेतुनाम् उद्देशः
- 4.9. द्वितीयस्तबकोपसंहारः

सन्दर्भग्रन्थाः -

1. न्यायकुसुमाञ्जलिः, आचार्यविश्वेश्वरःहिन्दीव्याख्याकारः, चौखम्बासंस्कृतसंस्थानम् वाराणसी
2. न्यायकुसुमाञ्जलिः, हरिदासी, पं. हरिदासभट्टाचार्यकृताहरिदासीटीका, संस्कृत- हिन्दीव्याख्याकारः डॉ.
3. श्रीनारायणमिश्रः, भारतीयविद्याप्रकाशनम्, वाराणसी, 1997
4. न्यायवासना, पं. देवनाथताताचार्यकृतासंस्कृतटीका
5. न्यायकुसुमाञ्जलिः, English Trans by Ganganath Jha, Varanasi, 1973.
6. न्यायकुसुमाञ्जलिः, श्रीशंकरमिश्रादिकृता मोदविवेकादिटीका, सम्पा.,-प्रो. महाप्रभुलाल- गोस्वामी, मीथिलाशोधसंस्थानम्, दरभङ्गा, 1972

तृतीयपत्रम्
UGNYDIS803
लघुशोधप्रबन्धः
क्रेडिट - 12, अङ्काः - 180

पत्रस्योद्देश्यानि -

- छात्रेभ्यः शास्त्रीयविषयेषु अनुसन्धानस्य प्रवृत्तिरुत्पादनम्।
- छात्रेभ्यः प्राचीनशास्त्रेषु विद्यमानानां विषयाणाम् अनुसन्धानमाध्यमेन लौकिकसमाजे उपस्थापनस्यावबोधनम्।
- छात्रेभ्यः शोधकार्ये ध्यातव्यविन्दूनां परिज्ञानम्।
- छात्रेभ्यः उत्कृष्टशोधकार्यसम्पादने सामर्थ्यमुत्पादनम्।
- छात्राणां रचनात्मकलेखनशक्तेः विकासाय।

पत्रस्य परिणामाः -

- छात्राणां शास्त्रीयविषयेषु अनुसन्धानस्य प्रवृत्तिः समागमिष्यति।
- छात्राः प्राचीनशास्त्रेषु विद्यमानानां विषयाणाम् अनुसन्धानमाध्यमेन लौकिकसमाजस्य कृते उपस्थापनं करिष्यन्ति।
- छात्राः स्वस्य रचनात्मकलेखनशक्तेः विकासमाध्यमेन उत्कृष्टशोधकार्यं सम्पादयिष्यन्ति।

मूल्याङ्कनम् -

- शोधप्रबन्धस्य मूल्याङ्कनं बाह्य-आन्तरिकौ परीक्षकौ करिष्यतः।
- बाह्यपरीक्षको विषयविशेषज्ञः बहिस्ताद्विश्वविद्यालयाद् भविष्यति, आन्तरिकपरीक्षकश्च विभागीयः शोधनिर्देशको भविष्यति।
- बाह्यपरीक्षकस्य कृते 100 अङ्काः, आन्तरिकपरीक्षकस्य कृते 50 अङ्काः, साक्षात्कारस्य कृते 30 अङ्काश्च भविष्यन्ति।
- उत्तीर्णतायै 60 % प्रतिशतम् आवश्यकमिति।